

BRĄC (3215) *vb impf*

a jasne, w temacie praes o oraz e jasne.

inf brać (716) [w tym 2 r. zapisy, które można czytać jako braci *MetrKor* 37/4, *LibLeg* 11/134].

◇ *praes* 1 sg biorę (80), bierzę (42), bierę (1); biorę *BierEz*, *PatKaz* II (4), *March*², *RejJóz*, *BielKom*, *Leop* (3), *BibRadz* (2), *BielKron* (5), *OrzQuin* (2), *GórnDworz* (3), *RejPos* (2), *BudNT*, *CzechRozm* (2), *KochOdpr*, *MWilkHist* (4), *CzechEp* (5), *KochPhaen*, *KochMRot*, *Calep* (21), *GrabowSet* (3), *KochFrag*, *WujNT* (3), *SkarKaz*, *CzahTr*; bierzę *PatKaz* III, *ZapWar* (3), *BielŻyw*, *LibLeg*, *KrowObr* (3), *HistRzym*; biorę: bierę *RejKup* (1 : 1), biorę: bierzę *Mącz* (7 : 31), *SkarŻyw* (2 : 1). ◇ 2 sg bierzesz (55). ◇ 3 sg bierze (534). ◇ 1 pl bierzemy (71), bierzem (14), bierzemy (4); bierzem *Oczko*, *SkarKaz* (8), *SkarKazSej*; bierzemy *LibLeg*, *CzechEp*; bierzemy : bierzem *SeklKat* (2 : 1), *SkarŻyw* (1 : 1), *ArtKanc* (1 : 1), *LatHar* (1 : 1); bierzemy : bierzemy *RejPos* (4 : 1), *GrzegŚm* (2 : 1). ◇ 2 pl bierzecie (26). ◇ 3 pl biorą (364), bierzą (58), bierą (2); bierzą *GlabGad* (7), *BierRozm*, *SeklWyzn*, *ZapWar*, *SeklKat* (3), *GliczKsiąż* (4), *KrowObr* (8), *KochSat*, *RybGęśli*; biorą : bierzą *PatKaz* III (1 : 1), *MetrKor* (20 : 2), *FalZioł* (9 : 1), *BielŻywGlab* (1 : 2), *LibLeg* (2 : 1), *WróbŻółt* (1 : 1), *RejKup* (1 : 1), *Mącz* (1 : 7), *SkarJedn* (7 : 3), *SkarŻyw* (1 : 4), *NiemObr* (3 : 3), *ReszList* (3 : 1), *WujNT* (19 : 1), *SkarKazSej* (2 : 2); biorą : bierzą : bierą *OpecŻyw* (2 : 1 : 2); biorą (54), biórą (1), -o- : -ó- *Strum* (1 : 1). ◇ *praet* 1 sg m brałem, -m brał (16). *f* -m brała (4), ja brała (1); -m brała : ja brała *ZapWar* (3 : 1). ◇ 2 sg m brałeś, -ś brał (3). *f* brałaś, -ś brała (2). ◇ 3 sg m brał (134). *f* brała (29). *n* brało (16). ◇ 1 pl m pers braliśmy, -śmy brali (5), -chmy brali (2); -śmy *HistRzym*, *BielSat*, *LatHar*, *CzahTr*; -chmy *RejZwierz*; -śmy : -chmy *RejPos* (1 : 1). ◇ 2 pl m pers braliście, -ście brali (4). ◇ 3 pl m pers brali (184), brali są (1); brali : brali są *OpecŻyw* (2 : 1). *subst* brały (21). ◇ *fut* 1 sg m będę brał (6). *f* będę brała (1). ◇ 2 sg będziesz brał (9). brać będziesz (2); będziesz brał *FalZioł*, *GroicPorz*, *Leop*, *BielKron*, *BiałKat*, *RejZwierc*, *PowodPr*; brać będziesz (1) *SarnStat*; będziesz brał : brać będziesz *BibRadz* (2 : 1). ◇ 3 sg m będzie brał (13), brać będzie (7); będzie brał *MetrKor* (2), *FalZioł*, *WróbŻółt*, *GliczKsiąż*, *LubPs*, *Leop*, *Strum*, *KlonWor*; brać będzie *SienLek*, *BudBib* (4), *SkarKaz*; będzie brał: brać będzie *SarnStat* (4 : 1). *f* będzie brała (2). *n* będzie brało (1). ◇ 1 pl m pers będziemy brać *SarnStat* (6), brać będziemy (2) *UstPraw*, *VotSzl*. ◇ 2 pl m pers brać będziecie (2), będziecie brać (1); brać będziecie *SkarKazSej*; brać będziecie : będziecie brać *BudBib* (1 : 1). ◇ 3 pl m pers będą brać (13) *BierEz*, *OpecŻyw*, *RejPs*, *BibRadz* (2), *BielKron*, *BudBib*, *WujNT*, *SarnStat* (5), brać będą (8) *LibLeg*, *KuczbKat* (3), *CzechRozm*, *SkarŻyw*, *PapUp*, *SkarKaz*, będą brali (1) *Strum*. ◇ *imp* 2 sg bierz (94), bierzy (4); bierzy *Strum*; bierz : bierzy *BierEz* (3 : 1), *FalZioł* (7 : 1), *RejWiz* (1 : 1). ◇ 3 sg niech(aj) bierze (21). ◇ 1 pl bierzmy (14). ◇ 2 pl bierzcie (84). ◇ 3 pl niech(aj) biorą (15), niechaj bierzą (2) *SkarŻyw*, *NiemObr*. ◇ *con* 1 sg m bych brał (4). ◇ 2 sg m byś brał, brałbyś (8). ◇ 3 sg m brałby, by brał (77). *f* by brała (14). *n* by brało (5). ◇ 1 pl m pers byśmy brali (10), bychmy brali (8); byśmy *GliczKsiąż*, *KrowObr*, *Leop*, *BiałKat*, *SkarŻyw* (2), *ArtKanc*, *BielRozm*, *SkarKaz*; bychmy *BibRadz*, *OrzRozm*, *RejPos* (3), *RejZwierc*; byśmy : bychmy *LatHar* (1 : 2). ◇ 2 pl m pers byście brali (6). ◇ 3 pl m pers braliby, by brali (97). *subst* by brały (2). ◇ *con praet* 3 sg m by był brał (1). ◇ 3 pl m pers by byli brali (1). ◇ *part praes act* biorąc (215), bierząc (26); bierząc *BielŻywGlab*, *MiechGlab*, *SeklWyzn* (2), *LibMal* (3), *ZapWar* (2), *KrowObr*, *GrzegŚm*, *Mącz* (3), *StryjWjaz*, *RybGęśli*; biorąc :

bierząc *MetrKor* (1 : 1), *SeklKat* (1 : 2), *SkarŻyw* (22 : 5), *NiemObr* (5 : 1), *SarnStat* (17 : 1). ◊ *impers* [praes bierze się (12) cf *BRAĆ SIĘ praes 3 sg*]. ◊ *praet* brāno (28) [w tym 1 r. błędne znakowanie], [brało się (1) cf *BRAĆ SIĘ praet 3 sg n*]. ◊ *con* brāno by (14) [w tym 2 r. błędne znakowanie], by się brało *RejZwierc* (2).

Sł stp, Cn notuje, Linde XVI – XVIII w.

1. *Ujmować, chwytać, łapać, nabierać; accipere Vulg, PolAnt, Cn; sumere Vulg, Cn; arripere, assumere, capere Cn; ferre, levare PolAnt; tollere Vulg (916) : OpecŻyw 41; y kyedy yuż dąć albo dofiądź/ tedy poczawłfy brać [pieniądze] zaś położą GliczKsiąż M2v; Leop Mar 14/22; Mącz 475a; Górndworz R8v; BiałKat 318v; KuczbKat 175; Gdyby nie byłá ręká coby brálá/ Wielkaby zacność íprawiedliwość miálá. RejZwierc 211v; LatHar 706; SkarKaz 157b.*

brać co (69): brali miotli aby go bicżowali *OpecŻyw* 126, 173; Biorą Cantarides robaki/ a ftłukłfy ie: przykładaia na gołe ciało *FalZioł* V 71; Alexander po kaźdey potrawie miłfy y inne fthadki írzebrne á złote brał á chował *BielŻyw* 159; *LibMal* 1544/86v; *HistAl* G4v; *MurzNT Matth* 27/30; *GroicPorz* 12v; *KrowObr* 82, 184; *Leop Iudith* 12/19; *RejFig* Bb6 [2 r.]; Zálię podobne ieft Kroleftwo niebiefkie włokowi zápużczonemu w morze/ ktory wżelákíe rzeczy bierze [ex omni genere piscium cogenti: *WujNT a z kaźdego rodzaju ryb zgromadzajacemu*] *BibRadz Matth* 13/47, *Ios* 6/18, *Zach* 14/21; węgle rołpalone [...] brał á w wíta kładł y ípárzył íe w íęzyk *BielKron* 28, 420, 420v, 451v; *SienLek* 65v, 66, 77; bierze łuk á kładzie nań oſtrą ítrzałę á chce w on obras ítrzelác. *HistRzym* 55, 56; *RejPos* 56; *BiałKat* 301, 318 [2 r.]; bierzcie obiátę [levate sacrificium] á nieſcie przedeń *BudBib* 1.Par 16/29, *Ps* 96/8; *WierKróc* A4; *BudNT Ioann* 21/13; *CzechRozm* 263, 266; *SkarŻyw* 111; *WerGoſc* 216, 217; A cudá/ tych co vwierzą/ te náſładowác będą. [...] węże będą brać [serpentes tollent]: y choćby co ſmiertelnego pili/ ízkodzić im nie będą *WujNT Mar* 16/18; *SkarKaz* 157a; *PaxLiz* D2. Cf *brać co czym; co w co; Zwroty*.

brać kogo (10): ZapWar 1516 nr 2136, 2178, [1519] nr 2247; GroicPorz n3v; ludźi biorą y iedzą iáko Wilcy BielKron 444, 249; Íż íeſliby ſkąd vciekl by go wíżedy znano A iáko Koronnego niewolniká brano. RejZwierc 248. Cf »brać w ſzkodzie«.

brać (ile) czego (15): ítlucz to wízytko z ſadłem wieprzowem, ale ſadła niewiele bierz, przykłada y na prízcż *FalZioł* V 71v, I 23a, 123a, III 30b, V 95, 113 (8); biorą kilká žiarn iáłowcu/ tyle žiarn albo iáder z brzofkwiniowych koſtek/ á vwierciawłfy to/ roztwarzaią winnym octem *SienLek* 56v, 65v; íeſli ſaletrá dobra/ biorą íey ſzeſć częſci/ przeciw íedney częſci węgla *BielSpr* 73, 73 [3 r.]; *Oczko* 32v.

brać co czym (4): á on práwą ręką duſzę do gęby przytyka/ á lewą ręką z dołu drugą bierze *BielKron* 460v; W rzéce ma gęſtę więcierze/ Czálém wędą ryby bierze *KochSob* 70; *KmitaSpit* B2. Cf »powietrze ſkrzydły brać«.

brać na co (11): Też then lektwarz íeſt barzo dobri, Kthorego bioracz na noź: kładz pod íęzyk á trzymay aż íe rozplynie *FalZioł* V 95, V 94, 117; Málteriá/ Kálánder brać ná plát Szárłatny/ Tym pilnie twarz poćierác *PaxLiz* D2. Cf »brać na rogi«, »brać na rožen«, »brać ſtrzały na tarcz(e)«, »brać na włocznie«.

brać (co) w co (11): tą wodą będzie łobie macicę naparzać w gębkę biorąc. *FalZioł* I 145d, V 91v; [*struś*] ćilka też kámieniem ná zad gdy vcieka biorąc kámienie w nogi *BielKron* 271. Cf »brać co w ręce«.

Przysłowie: Więc tu pieniędzy rzkomo w gołą rękę brác niechce/ ále do mieřzká day przedię. *RejPos* 280.

Frazy: »psy niedźwiedzia biorą«: kiedy niedźwiedziá pfy trawiono/ á psi iákoś nie ochotnie z niedźwiedziem fie wiązáli/ Y Krol I. M. iáł mowić/ Wierę the pfy okarmić muřiano/ iż niedźwiedziá brác niechczą *GórnDworz* R8v.

»ryby wędkę biorą«: Y ryby wędki by nye bráły/ by nařtrnogi nyebyło. *KromRozm I* [L3].

Zwroty: »brać [*kogo*] w szkodzie« [*szyk zmienny*] (3): yesly shyą yey czo dostalo tedy sya yey dosthalo kyedy ya brala wskodzie swey kyedy ryby lovyła w yego vodzye *ZapWar* 1521 nr 2220, 1519 nr 2214, 1521 nr 2263.

»brać ryby« [*szyk zmienny*] = *łowić ryby* (6): Rybitw ieden ná ieźierze/ Gdzie więc ryby częřto bierze: Sieci táł łobie rozrzućił/ Aby nimi co vchwyćił. *BierEz* H4; *MetrKor* 57/120v [*idem*] 59/282v; *MiechGlab* 61; *BielKron* 464v; *KochSob* 70.

»brać [co] w ręce, rękę« [*szyk zmienny*] = *sumere in manum Cn* (8): iż ten ktory miał przyfyęgáć/ muřiał rořpalone żelázo [...] w ręce brác *GroicPorz* z4; *RejAp* 196; iáko fie więcz dziwuię owey řmiáłości/ gdy kto przy Węgrzynku lutnię w rękę bierze *GórnDworz* Ov, V5; *CzechRozm* 237v; *SkarŻyw* 483; mieczá krwáwego/ w ręce brác/ y przeciwko nam go vżywáć/ [...] nie przyřtoi *NiemObr* 19. Cf *Przysłowie*.

peryfr. »powietrze skrzydły brác« = *lecieć*: [*orzeł*] rzadkie powietrze řkrzydły bierze řwymi *WitosłLut* A3v.

»brać na rogi« = *bóść*: Cornupeta Który rógámi bodzie/ ná rogi bierze. *Mącz* 66a.

»brać [co] na rožen« :Ktory iedną řtrzałą brał/ iák ná rožen ptaki. *KmitaSpit* B2.

»brać strzały na tarcz(e)« [*szyk zmienny*] (3): *Leop* A3v [2 r.]; Tela densatis excipiunt scutis, Bierzą řtrzały ná gęřte tarcze/ áłbo odbiyáją řtrzelbę tarczámi. *Mącz* 82a.

»brać [co] na włócznie« (2): czyniáć řzturm ná nię [!] [*na lwy*]/ bráli ie ná řwe włócznie/ ktorych bárzo wiele pobili. *HistAl* H6v, H6v.

Szeregi: »brać, (a, i) jeść, (i) pić« (39): *SeklKat* C2, Y2v; *KrowObr* 47v [2 r.], 48 [3 r.], 179, 190 [2 r.], 191 (14); Bráła thedy y iádlá y piłá [*et acepit et manducavit et bibit*] przed nim to co była nágotowála dziewká iey. *Leop Judith* 12/19, *Matth* 26/26; *RejPos* 88; Bowiem ták raczył mowić/ chleb Apořtołom řwym dawáiąc: Bierzcie/ iedzcie: [...] O kielichu tákiez záfię: Bierzcie/ piycie *RejPos Wiecz*³ 96v; piérwéy było okazano ćiáło przez vřtá Páná Chryřtuřá/ á niź ie brano/ y iedzióno. *BiałKat* 318v, 268v, 291 [3 r.], 343v; *WujJud* 238v; *WujJudConf* 175v, 238v, 241v; *CzechRozm* 264v, 266; *MWilkhist* K2v; *ArtKanc* N7; *RybGęřli* B4v; wziął Iefus chleb/ y błogořłáwił/ y łamał/ y dawał vczniom řwoim/ y rzekł: Bierzcie/ y iedzcie [*accipite et comedite*]: toć ieř ćiáło moie. *WujNT Matth* 26/26, *Mar* 14/22, *1.Cor* 11/24.

»brać, (a, i) pożywać (używać)« (8): *OpecŻyw* 93; *KromRozm I* F4v; To ieft' ciała moié/ o którym ia wam iáfnie powiádam: ábyście ie pod oboá chlebá bráli/ y vzywáli. *BiałKat* 301, 318, 343v; *ArtKanc* N9; *LatHar* 691; Słyżę iz mi mowifz: Bierz á pożyway/ to ieft' ciała moje *SkarKaz* 161b.

a. *Spożywać, jeść, pić; manducare Vulg, vesci PolAnt* (28) :

brać co (28): *WujJud* 260v; sftań fię vczeńtnikiem niepokalánego Ciála Páná twego [...] będąc pewien tego/ iz báránká lámego zupełnego bierzefz. *LatHar* 196. *Cf Zwroty.*

Zwroty: »brać chleb (i wino)« [*szyk zmienny*] (7): Otoż to co w fákrámencie widomie biorą/ chleb y wino/ tho prawdziwie w duchu iedzą y piją wierni: tho ieft' vftáwicznie pożywáią ciála iego. *RejPosWiecz²* 95v; *KuczbKat* 410; *WujJud* 249v; iuz one° chlebá y winá nie bierzemy tym vmyłtem [...] áby fie głód y prágnienie od zołádká zágnało *CzechRozm* 261v, 266 [2 r.]; *LatHar* 197.

»kielich zbawienia brać«: Calicem salutaris accipiam [...] Kielich zbawienia będą brał/ á imię boże będą wzywał. To ieft', Będę pił kielich vmęczenia *WróbŻółt* 115/12.

»brać pokarm(y), karmie« [*szyk zmienny*] (14): *OpecŻyw* 2v, 44; Ien wefpołek femną bierzefz flodkie karmie [*dulces capiebas cibos; Wuj Ps* 54/15 *jadał słodkie pokarmy*] *TarDuch* A5; *BielŻyw* 171; Czemu chciwie żrący richley fie nagie niż on czo potrofze pokarm bierze. *GlabGad* K3v; *KłosAlg* A3v; *Leop Act* 2/46; [*dzieciątko*] niechciało od żadney iney pogánki Egipłkiey pokármu brać. A gdy przyfzła iego máć Iokábet/ wnet fie iey chywiło *BielKron* 28; *HistRzym* 123; *WujJud* 100; *BudBib Dan* 4/12 [9]; nie vmywáią rękú fwych gdy chleb iedzą [*cum panem manducant*] (*marg*) biorą pokarm. Hebraifm (–) *WujNT Matth* 15/2, *Mar* 3/20; *SkarKaz* 42a.

»oczyma brać [co]«: Oto chwyta wody rzeczne/ [...] vfa iz Iordan wypiiie páfzczeká fwoią. Oczyma fwoimi bierze iá [*in oculis suis tollet eum*]/ á nozdrze fwe otwarza gdy mu przychadza do nich. (*marg*) To ieft'/ piiąc y oczy y nozdrzá wnurzy áż do dná. (–) *BibRadz Iob* 40/18.

»brać [co] usty« [*szyk zmienny*] (3): *RejZwierc* 197v; *SkarŻyw* 320; Bo to vfty bierzemy/ co fercem wierzymy. *WujNT* 331.

a. *Kłaść, umieszczać, wsadzać, nakładać, nabierać; assumere, ponere Vulg, PolAnt; tollere Cn* (379) :

brać co (100): *OpecŻyw* 26; *FalZioł* II 16d, III 30d, 42b, V 95 [2 r.]; *BielŻyw* 27, 30; *BielŻywGlab nlb* 15; *WróbŻółt* 49/16; *SeklWyzn* Ev; *HistAl* I6; *KromRozm III* F5; *BielKom* B5, C3v, D7; *LubPs* N3 [2 r.], Y4v *marg*, Z5 *marg*, ee4v *marg*, gg5; *KrowObr* 55, 83, 228; *Leop Ps* 49/16, 22, *Is* 1/10; *OrzList* e2v; *BibRadz Ps* 50[49]/16; *BielKron* 44, 149, 258; *BielKronCies* Mmmm3; *Mącz* 405c; *SienLek* 15v, 72v, 162v, 163; *GórnDworz* I7; *RejPos* 168v, 169, 170v, 172v, 186 (11); *BielSpr* 27; *PaprPan* Ee3v; *ModrzBaz* 12, 13; *KochPs* 75, *SkarŻyw* 46, 478; *StryjKron* 707; *GórnRozm* D2; *GrabowSet* D4; *WujNT Luc* 21/14; *GosłCast* 6, 24 [2 r.]; *SzarzRyt* B3v. *Cf* *brać co do czego; co pod co; co przed co; Zwroty.*

brać co do czego (11): a thę wodę do vft biorącz: na wznak leżec'/ á czo na głębiey w gardło wpufzczac'/ á dzierżec' długo charkaiącz wzgorę *FalZioł* V 91; *GroicPorz* C; gdy go [*złoczyńcę*] ymuyá y do wieże bierzą *Mącz* 276a; *HistRzym* 115; y liczyli/ á (do miefzkow) bráli frebro *BudBib* 4.Reg 12/10; v was we Włofzech/ fkoro kto namniey co wyftąpi/ [...] to go wnet połápią/ y do więzienia dadzą/ á v nas nikogo do więzienia brác' fię niegodzi/ áż przekonánego práwem *GórnRozm* B, B; *GrabowSet* A4v; *SarnStat* 335. *Cf* »brać do wiadomości«, »brać do swej pieczy«.

brać na co (27): *HistAl* I6; *Fovere gremio*, Na łono brać álbo w zánádrá wládzać *Mącz* 135b; *RejAp* 162v, 163; á brzemie moie/ to ktore ia ná was wkładam/ ieft bárzo lekkye á przyjemne/ á iefzcze go íam káżdemu z was dźwigác/ pomagác/ y ná íię ie brać póípołu z wámi będę. *RejPos* 289, 168v, 169, 170v; iefli theż piefze miedzy íie bráli s strzelbą/ mogą ie ná konie záíie brác. *BielSpr* 27; Bierzcie popioły ná íię íiáíá ponizone/ Sypcie źiemie ná głowy *GrabowSet* D4; Bierzcie mie ná íwé ręce/ bierzcie vmęczoną/ Podnieście zfráíowáną/ nędzną/ y zemdloną. *GosłCast* 24; W pewny čás rogi bierze Cynthia ná czoío. *SzarzRyt* B3v. Cf »brać na język«, »brać na kiel«, »brać na myśl«, »brać na pamięć«, »brać na opiekę«, »brać na ramiona«.

brać co, kogo pod co (3): biorę ten noż pod moje odzienie/ y zdráda go przekolę y zábiyę. *March²* D3. Cf »brać pod obronę«, »brać pod skrzydła swoje«.

brać w co (65): á gałeczek ítego nadziaíac/ ktore bioracz w víta po íedney/ dzierżec pod íęzykiem *FalZioł* III 30d, II 16d, III 42b, V 95 [2 r.]; *SeklWyzn* Ev; *SienLek* 15v, 72v, 91; gdy brác w víta tego/ co Dyabłom ofiárowano/ [...] niechciáły/ zábijác ie kazał. *SkarŻyw* 46; *GórnRozm* D2; Sublabro — Wgębę biore. *Calep* 1017b; *GosłGosp* 14. Cf »brać w dom«, »brać w głowę«, »brać w serce«, »brać w usta«, »brać w uszy«, »brać ciało swe w zęby«, »brać w myśl«, »brać w pamięć«, »brać w rozum«, »brać w opiekę«, »brać w obronę«.

Ze zdaniem dopełnieniowym (2): A tak bierz íobie w pamięć/ co dziś mowie z tobą *KochSat* B4; *BielSen* 11v.

Zwroty: »brać [kogo przed kim] w dom swój« = *kryć, osłaniać*: Krijelz ie przy íwéy twarzy przed ludźmi írogimi/ Bierzelz ie przed íęzyki w dom íwoy wízetecznymi. *KochPs* 43.

»brać na język« = *mówić*: Usurpare et dicere pro eodem, Mowić/ ná yęzyk brác. *Mącz* 509c.

»na kiel, kły brác« [szyk zmienny] = *stawać się nieposłusznym, swawolnym* (2): ták dzyecyę ze zbytnyego pyeífczenya w íwą íie wola vda/ y będzie brał ná nye yáko kyedy koń ná kły/ gdy mu íie ná nye vzdá álbo wędzidło záwádzi. *GliczKsiąż* E4v; Znarowieie, y rádá prędko ná kiel bierze. *CiekPotr* 28.

»brać (sobie) [kogo, co] przed oczy (swoje)« [szyk zmienny] = *zwracać na co uwagę, myśleć o czym* (6): Wííytko ná ítronę odłóżyć Strách/ miłóć/ y powinnoíci A trwác przy ípráwiedliwoíci íedno brác bogá przed oczy *RejRozpr* F; *LubPs* O2v marg; Tu by íię też y to íłufznie przypomniać godziío/ á káždyby to íobie przyítoynie miał brác przed oczy *BibRadz* I *3v; Nie będę brał przed oczy moie rzeczy złoíciwey [Non ponam coram oculis meis rem impiam] *BibRadz Ps* 101/3, I *3v; ktoregoby [Dawida] wízyfcy ini krolowie mieli brác przed íwoie oczy ná przykíad. *BielKron* 68v.

»brać (sobie) w (swą) głowę« [szyk zmienny] = *rozważać, pamiętać* (5): Nu tedy póíłuchaymy/ wízyfcy tey Mądroíci/ Biorąc íłowá w íwe głowy/ od íey doítoynoíci *BielKom* B5; *BielKronCies* Mmmm3; *GórnDworz* I7, Cc7v; Co wam powiem/ bierzcie w íwe wízy y w íwe głowy/ Mieyćie o ípolnym dobrym pilnieyíze rozmowy. *BielSen* 11v.

»brać (sobie) w serce, k sercu« [szyk zmienny] = *przejmować się czym, myśleć o czym*, (4): *OpecŻyw* 26; Graviter aliquid advertere, Bárzo íobie co ciężyć/ k íercu brác. *Mącz* 487a; kładźcie to do íerc wálznych [ponite in cordibus vestris] (marg) bierzcie to w íercá wálze. (–) nie obmyśíac íákobyście mieli odpowiedác. *WujNT Luc* 21/14; *GosłCast* 6.

»brać w usta swoje, w gębę swą« [szyk zmienny w tym: *brać nadaremno imię Boże w usta swoje* (4)] = *wymawiać, mówić* (12): *quare tu [...] assumis testamentum meum per os tuum. [...] á czemu to ímiełz brác zakon moy w vfta twoie. WróbŻołt 49/16; Wywrácałz mię fáłszywą powiełcią ná nice/ Iełzcze ímiełz brác w gębę íwą íwięte píłmo ná mię BielKom D7; LubPs N3; I niewftydałeś íe thego ná píłác/ y ná dáremne w vfta twoie plugáwe imienia Bożego brác KrowObr 55, 83; Leop Ps 49/16; íabych Krowickiemu milczeć kazał/ áby w íwoie vfta niebrał ták zacnego człowieká/ y ták íwiętego/ wżetecznie OrzList e2v; BibRadz Ps 50/16; BielKron 149; PaprPan Ee3v; KochPs 75.*

»brać w uszy (swe), w posłuch« [szyk zmienny] = *śłuchać, być posłusznym* (4): *Śłuchayćiełz íłowá Páńkíego Kxiążetá Sodomkíe/ bierzćie w vřfy íwe [percipite auribus] zakon Bogá náłłego ludu Gomorfki. Leop Is 1/10; pámięthay náukę moię/ á íłowá moie bierz w posłuch. BielKron 258; BudBib Iudic 5/3; BielSen 11. Cf »brać w głowę«.*

»brać w zęby ciało swe« (2): *Czemuż mam ćiało moie brác w zęby íwe? [Propter quid tollo carnem meam dentibus meis] á dułżę íwą kłáć w ręku moich? (marg) To íełt/ Nie ták íobie wielce wáżę zdrowia íwego [...] Abowiem brác w zęby ćiało íwe íełt zdrowie wydáwáć ná niebełpieczeństwo BibRadz Iob 13/14.*

»brać (sobie) na myśl, w myśl(i) swoje, w smysł« [szyk zmienny] = *myśleć, rozważać, pamiętać* (9): *BielŻyw 27; Synu miły przychyl íe á íkłoń vřzy íwoie/ Tákíeż y ty corko ma bierz to w myłli twoie. BielKom C3v; Imaginor Myłłię nieco/ Bierzę íobie ná myłł. Mącz 165d; Considerare et animo colligere, Brác íobie ná myłł. Mącz 187c; Sorbere animo, Brác íobie ná myłł. Mącz 402d; Aliquem mente conspicerere, Obáczáć co w kim leży/ brác íobie kogo ná myłł. Mącz 405c, 250c; Imaginor – Wímiłł íobie biorę. Calep [506]a, GołCast 6.*

»brać (sobie) w pamięć, na pamięć, ku pamięci« [szyk zmienny] = *pamiętać, rozważać, wspominać; defigere aliquid in mente Cn* (21): *BielŻyw 30; BielŻywGlab nlb 15; KromRozm III F5; LubPs Z5 marg, ee4v marg; BielKron 44; KochSat B4; Scribere in animum. Dobrze íobie w pámięć brác Mącz 374b; Prosequi memoria, Z pámięći íe uczyć/ Ná pámięć brác. Mącz 386a; Co s tey Ewányeliey s. íobie ku pámięći brác mamy. RejPos 202v; co íobie małz ná pámięć brác/ á co rozmyłłáć małz s tey náuki teráznieyłzey íwiętey. RejPos 306v, 172v, 186, 216, 306v, 315; śłucháíac/ á w pámięć íobie biorąc [audiendo et memoriae mandando Modrz] ModrzBaz [16], 12, 13v; SkarŻyw 478; íż íobie Pánowie Koronni w pámięć bráli/ íwięte pánowánie Íágiełowe y Kázimirzowe StryjKron 707. Cf »brać w rozum«.*

»brać sobie w rozum« [szyk zmienny] = *rozmyślać; defigere aliquid in cogitatione Cn* (6): *czożby íe^{go} z kiem íłyfzeli mowíacz aby to íobie w pámięć á w rozum brali BielŻyw 30; LubPs N3, Y4v, gg5; Bierzćie tho íobie w rozum [Intelligite haec] wy co zápámięćawáćie Bogá Leop Ps 49/22; ípilnoćią czitáíac bierz íobie w rozum/ á pámięćay LeovPrzep b3.*

»brać [kogo] w obronę, pod obronę« [szyk zmienny] (4): *Iezus Kriřtus cechuie wierne íwoie á bierze íe w obronę íwoię. RejAp 116v; RejPos 177; niektorzi mieli ten obyczáy/ że wyłłępnego bráli pod íwą obronę [suo patrocinio comprehenderent Modrz]/ y bronili go ze wíżąd. ModrzBaz 141v; SarnStat 584. Cf »brać w opiekę«.*

»brać [kogo] w opiekę, na opiekę swoją« [szyk zmienny] (6): *KrowObr* 47; niegodnym będąc/ ną fwą opiekę dużej biorę cudze. *BielKron* 160v; już ja ciebie biorę w obronę y w opiekę fwoię. *RejPos* 177, 166, 168, 267v. Cf »brać pod skrzydła«, »brać na ramiona«.

»brać [kogo] na ramiona swoje« = *opiekować się kim*: bierze cie z łalki fwey á z miłofierdzia fwego/ ną ramię fwoie/ á ną opyękę fwoię. *RejPos* 166.

»brać [kogo] pod skrzydła swoje« = *opiekować się kim*: iż już nigdy nie masz vpąć w takie drugie niebezpieczeństwo fwoie/ á już cie bierze ną opiekę fwoię á pod fkrzydła fwoie *RejPos* 168.

»brać [co] do swej pieczy«: Ze takie są káżdemu złe y dobre rzeczy/ Iáki vmysł który ie bierze do fwey pieczy. *RybGęśli* C4.

»do wiadomości brać [co]«: A przedsię y zakon Boży/ y náuki vczące mądrości/ tyle ile może być mamy do wiadomości náłzey brác [artes sunt... cognitione comprehendendae *Modrz*] *ModrzBaz* 9v.

praw. »brać sobie [co przeciwko komu]« [szyk zmienny] = *zarzucać co komu, obwiniać, oskarżać* (4): gdy Krol grał Wárcaby/ niktory przyfłapiwłszy do niego/ imioná przyfádzonych ludzi opowiedał mu piłmem/ y co kto przeciwko nim fobie brał/ áby on zátym dekret vczył/ ktorzyby fmiereć záłłużyli. *Phil* L3; *ActReg* 173; IEfli kto będzie fobie co przeciwko Sędzióm brał/ y onégo ruży [si quis contra iudicem quicquam attentaverit *JanStat*] *SarnStat* 796, 1256.

α. *Ubierać, okrywać się, przyoblekać się, odmieniać się w co; sumere Cn [co] (42) : BierEz* C3v; *KochSat* A4v; *SienLek* 25; *HistRzym* 47; *SkarŻyw* 2; *GrabowSet* K; Podobny biały rożey/ która się już z fwoiey Mácice rozwiązały pełne listki bierze *WitosłLut* A3; Ia się też tą osobą chlebá/ tak podłym odzieniem twoim y postawą nłką twoią/ którą dla mnie bierzefz nie gorzefz *SkarKaz* 160b; á drzewá pożytkiem odziane Dwoifłym są w tym roku/ y kwiatki rumiáne Biorą bárwę cudnieyszą *SapEpit* A4.

Zwrot: »brać na się« [szyk zmienny] (33):Z czego się czo poczyzna z tego też y farbę na się bierze *GlabGad* E5; *SeklWyzn* d4; *MurzHist* O3v; kiedy oráli Iáko ku pewney bitwie/ zbroię ną się bráli. *RejZwierz* 36; *OrzRozm* A4; *BielKron* 226v, 243v, 255, 255v; *Mimus* Który násię bierze cudzą osobę/ błazen. *Mącz* 161a; álbo bierzemy włóšenie ná fye/ káiąc fye bluźniérstwá fwego? *OrzQuin* Z4; *HistRzym* 21v; Nie bierz ná się obrázu Diabelfkiego *RejPos* Bv, 115v; *KuczbKat* 30; *BielSpr* 65v; *CzechRozm* 261v; *SkarJedn* 36; Gdy się Chrześciánfcy ludzie przeciw Heretykom ná on czás wielkim bluźniercom (krzyż ná się przeciw Albigenfom y zbroię biorąc) gotowáli *SkarŻyw* 582, 394 [2 r.]; iż to cokolwiek się w takie y owákie ofoby odmienia/ cokolwiek náture inłą ná się bierze/ [...] wiecznie trwác nie może *CzechEp* 214; Czegoby mu pewnie nie trzeba było: gdyby on był z náture gołębim/ á nie duchem/ ále iż nie był/ przeto tę formę ábo kštałt gołębía ná się brał. *CzechEp* 316, 316 [2 r.]; *KochFr* 109; *ReszPrz* 76; *BielSjem* 29v; *GrabowSet* D4, X; *OrzJan* 33; Bierzcie ná się wory/ á płáćcie przed ciálem iego. *SkarKaz* 385a; *GosłCast* 74.

β. *Wciągać w siebie, wchłaniać, mieścić w sobie, zawierać, mieć pojemność; capere PolAnt [co] (40) : Efá y bat niech będą w iedną miárę/ żeby brał dzieśiątą część chomerá bat [ut capiat decimum chomer batus] *BudBib* Ez 45/11.*

brać czym (4): á trzymaj głowę nad tym dymem biorąc gi wfię vfty *FalZioł* I 29c; nofem on dym ma w się brać pani *FalZioł* III 29b, III 27a.

brać w co (38): morze nie wzbierze/ Choć wżytki rzeki w fwoie łono bierze. *KochFrag* 16. Cf *Zwrot*.

Przysłowie: ná yedney łące pczolá myod/ a páyák yad wfyę byerze *KromRozm I N2*.

Zwrot: »brać w się« [szyk zmienny] (31): floncze rzeczy fmrodyue grzeje a odnych fmrodu {włzą} nyebyerze *PatKaz I 4v*; vrina popielafá/ grubofci ani žadney miáffszofci zbytniey wfię niebierze *FalZioł V 4v*, I 29c, 116b, 156b, III 27c, 29b (8); CZemu więcey w fię wiatru bierzemi niżli go zafię wypufzczami. *GlabGad C7*; woda z mąką zmiełzana bierzę [!] w fię wilgość mąki. *GlabGad G7v*, A8, E, Ev, E7, E8 (11); *Leop 3.Reg 7/26*; A brał wfię [kocień] trzy tyfiące batow [*battos tria millia capiebat*] *BibRadz 2.Par 4/5*, *Ez 45/11*; Trahere spiritum, Brąc wfię dech *Mącz 460d*, 130c, 133c, 408a; iż žiemiá będąc iákoby brzuchem tego światá/ w się biorąc/ á z siebie zaś wydawáiąc *SienLek V3*, 16v, 17; *RejPos 41v*; pod górą Rámeburg Ochrá rzeká/ bierze w się ftrufzkę *Oczko 4*, 3v, 5, 17; *WujNT 260 marg*. Cf *Przysłowie*.

γ. *Obciążać się czym, podejmować się czego, zobowiązywać się do czego, przyrzekać, ślubować; sumere Vulg, Modrz; recipere in se, suscipere JanStat, Cn; spondere JanStat; fideiubere Mącz [co]* (44) :

Zwroty: »brać ku starej przysiędze«: ya Stanisław postrzygacz byerza kv starey przyszyadze ysz opatrzny cristophor nyenaloszyl szesczy kop na potrzeby reczy pospolythey *ZapWar 1534 nr 2371*.

»brać na swą część«: tę czwartą część któraby miała przyść z Arend dożywothnych/ y z gołych dożywoć/ bierzemy ná fwe trzy części/ że z nich iá odpráwować mamy. *SarnStat 103*.

»brać na swą duszę« [szyk zmienny] (3): Thedy pan sthoyancz przed sandzyem ma rzecz yfz go ya byerzą na fzwá dvlzá y nafzwe szvmnyenye y nafzwá vyarą yfz on mnye vynyen yefth *LibLeg 6/115v*; *RejKup r4v*; trwożyfz dużę fwoię/ Biorąc ná nię tyfiąc trófk *GosłCast 23*.

»na swą głowę brać«: fpraw wielkich ná fwą głowę iednę nie bierz/ iedno ná drugie przekładay *BielKron 403v*.

»brać na swą wiarę« [szyk zmienny] (3): *LibLeg 6/115v*; TEż obiecuiemy/ y ná wiarę fwą bierzemy [*promittimus et spondemus JanStat*] *SarnStat 702 [idem] 893*. Cf »brać na swą duszę«.

»brać na swe zdrowie«: Bierzę tho ná fwe zdrowie że ne [!] tylko ieden tyfiąc [...] ále obá thyfiącá chcę iey ná pogrzeb náłożyć *HistRzym 16v*.

»brać na się« [szyk zmienny] = *accipere ad se, praestare, recipere ad se, suscipere, transferre in se Cn* (36): Chcefzli wefele a rozumnie żyw być niechciey wielkich vrzędow brać nafię *BielŻyw 130*; *RejRozpr C3*; pan Cziechonowski yvsz tho nassia bierze isz ma ymienie ono s onych przezyszkow oczyszcicz *ZapWar 1548 nr 2668*; *LubPs P6v marg*; *Leop Iac 3/1*; *BielKron 212v*; Fideiubeo, Slubuyę/ ręczę/ przirzékam/ záftępuyę kogo/ bierzę to ná fię. *Mącz 126a*, 63a, 384c, 494a; *RejPos 170v*, 235, 240v; *RejZwierc 37*; *WierKróc A4v*; gdy winę człowieká złośliwego/ y wyftępki iego/ fám ná fię bierze: y fám też iuż z fwey ofoby/ flufzną zá nie nágrode czyni. *CzechRozm 219*; Wielką záprawde przygánę ná się bierzefz [*magno te crimine obstringis Modrz*] *ModrzBaz 29*, 26, 45; *SkarŻyw 22*, 134, 211, 212, 238 [2 r.] (8); *ActReg 76*; Bo niechciał ná fię brąc rozładku tego/ Ktoby godnieyfzy z nich był dziewki iego. *KochSz A4*; *LatHar 178 marg*; Oto báránek Boży/ oto ktory gładzi (*marg*) ná fię bierze, ábo noši ná łobie. (–) grzech świata [*qui tollit peccatum mundi*] *WujNT Ioann 1/29*; *SarnStat 240*, 580; *WitosłLut A4*; *KmitaSpit A3*; *SkarKaz 488b*.

δ. *Stawiać coś przed sobą jako przedmiot rozważań lub zadanie do wykonania; zajmować się czym, umyślać, postanawiać, rozważać, ustanawiać; twierdzić, zważać na co (132) :*

brać co (125): Byorę thy flowka panny naczyłthłzey maryey ktore mouy k nam *PatKaz II* 19, 20, 21; *WujJudConf* 190; á takie íprawy Duch brał/ by w niebo íkąd íełt/ zaś był wzięty. *GrabowSet* F4v, T4v; kto przykłádem ná on čás Ionálá Proroká/ przeciw Bogu drogę bierze *PowodPr* 54. Cf »przed się brać co«.

Zestawienie: »przed się brać; brać przed się« = *proponere Vulg, Mącz, Cn; destinare, animum inducere, statuere Mącz, Cn; considerare, instituere, intendere, pensitare, persuadere, succurere Mącz; discernere, svadere Cn (84 : 40):* Destino, Vmýsłam/ przed się bierzę/ Skázuyę *Mącz* 83b; Induco animum, Bierzę przed się *Mącz* 96c; Propono, Przedkłádam rzecz/ powiedam też vftáwiam/ vmýsłam/ bierzę przed się/ mam wolą/ oznaymiam. *Mącz* 311c; Instituto, Vftáwiam/ vmýsłam/ przed się biorę *Mącz* 413b.

przed się brać co (118): *PatKaz II* 19; *RejPs* 112; Iuż bierz przed się dobrą myśl a opuśc žalobę *RejJóz* K6v; *LibLeg* 11/139; Bo nie trwa przy Panu w wierze A czo ynle przedsię bierze *RejKup* T; *KromRozm I* Ov; *MurzHist* G4v; *Diar* 28, 30, 87; Nie bierz przed się ledá czego [...] Ani się pęty íspráwami *BielKom* F8v, nlb 4, Fv, F3v; drudzy rozumieyąc to yuż być rzecz pewną/ byerzą to przed się á nye obawyáią się theż cwyerdzić/ żeby lepyey było ná rzemyęflo dáć syná *GliczKsiąż* G7, E7v; *LubPs* N6 marg, O5 marg, P3 marg, Z6 marg, cc3v marg (6); *GroicPorz* A3v; *BibRadz* I *5; *OrzRozm* B2v; Ták to przychodzi ná ty ktorzy máłá winę biorą przed się/ á wielkíe nie bączą od słuźebnikow ftárych. *BielKron* 162v, 227v, 342, 356v; venit hoc mihi in mentem [...] Tom ya przed się brał *Mącz* 175c; Pensito, Dobrze vważam/ Myślę/ y Rozmýsłam/ y to y owo przed się bierzę *Mącz* 288c; Statuo/ Vftáwiam poftánowiám/ vmocniam vtwierdzam/ vmýsłam á bierzę co przed się. *Mącz* 412a; Magnas res in mentem instruere. Wielkie rzeczy przed się brác. *Mącz* 423a; Ita mihi persuadebo. Ták to przed się bierzę/ ták o tym dzierzę/ zá to mam. *Mącz* 424c; Intendo, Náciągam/ też mam wolą/ bierzę co przed się/ baczę/ vdawam się ná co *Mącz* 445a, 72a, 75a, 87c, 227d, 234d [2 r.] (15); *OrzQuin* E, F4 [2 r.], I, Yv; *Prot* C3v; *GórnDworz* G5v, Ee5, Ii2, Mm5v; Rozum człowieczy [...] im więcéy co bierze przed się/ im częścíey co rozmyślá/ tym przeltrzeniéy íobie w óney rzeczy czyni *GrzepGeom* B4; *RejPos* 58v, 130v, 198; *BiałKat* 36; Przetoż żeś mym dziecięciem przebaczam wśzytkiego/ Niechcę przed się brác więcey wyłtępku żadnego. *HistLan* C4v; *RejZwierc* 41, 44; *BielSpr* 52v; *WujJudConf* 59v; *MycPrz* II A2; *WierKróc* Bv; Przetom ia też vmýsłnie w tych rozmowách/ to przed się brał y ná tymem się dofyć długo y potrzebnie báwił *CzechRozm* A6v; żeby on to przedsiębrał/ ábo twierdzić mia/ że náruśzenie pánieńftwá białey głowy/ trudniéy ma być poznano *CzechRozm* 130v; odkłádáiąc w tey mierze íspráwiedliwóść íwoię ná ítronę: á biorąc przedsię lámo miłosíerdźie *CzechRozm* 218v; *CzechRozm* 99, 129, 160v, 185v, 237 (11); *PaprPan* [Gg]4; *ModrzBaz* 9v, 51; bráli to przedsię y to im záwždy w głowie tkwiáło *SkarJedn* 174; *SkarŻyw* 328; Ze [człowiek] ízkody póspolícíe tylko przed się bierze: A tego baczyć niechce/ áni mieć w pámięci/ Co mu téż czáfem pádnie wedle íego chęci. *KochTr* 24; *CzechEp* 46, 136, 161, 164, 166 (17); *CzechEpPORz* *3; *KlonŻal* A2v; *WisznTr* 10; *KochPieś* 52; *GórnRozm* E; a zatym goręcze y zgodniéy imowác się będą y brac przed się sprawy íey. *ActReg* 135; *Phil* L3, L4, M; Lekka myśl/ niepodobné rzeczy przed się bierze: O ftárości nie

myśli/ ani ná śmierć pomni/ A w dobrym zdrowiu będąc choroby niewspómni. *KochFrag* 15; *LatHar* 359, 644, 663; *SarnStat* 38, 638, 848; *WitosłLut* A2.

cum inf (2): *GórnDworz* G8v; iżem częłto przed fię brał przybyć do was [*quia saepe proposui venire ad vos*] *WujNT Rom* 1/13.

b. *Posługiwać się czym, używać czego; uti Mącz, Modrz* (281) :

brać co (196): *MetrKor* 34/265 [2 r.], 268 [2 r.], 37/2 [2 r.], 2v [2 r.], 4 [2 r.]; Włfytycy ciém ktorzy biorą miecz/ mieczem poginą *OpecŻyw* 106v; *MiechGlab* 23; *RejKup* s6v; *ZapWar* 1549 nr 2657, nr 2662 [2 r.], 1550 nr 2655, nr 2662, nr 2676 [3 r.]; *KromRozm I* M2; *MurzHist* B4; *KromRozm II* o3, rv; *KromRozm III* I5, I7v, K2; *BielKom* B3; *GliczKsiąż* A4v; *LubPs* Dv, N; *GroicPorz* n3; *KrowObr* 82, 102v; *Leop Deut* 30/19; *UstPraw* E3, H4; *BibRadz* I 8b marg, 11d marg, 13b marg, II 90d marg, 98b marg (8); Monetę cudzą złą brác dopułzczać/ y fwoię też nie dobrą kowác *BielKron* 393, 27, 45, 45v, 207, 408 (7); *Mącz* 92b, 226c; *SarnUzn* C7v; *LeopPrzep* F4; *RejAp* 4, 54v, 124v, BB3v; fłow vżywać mamy iáko mińce/ bo kthorey ludzie nie znáią tey nie biorą *GórnDworz* F5v; *RejPos* 33, 73 [2 r.], 76, 79, 117 (11); bes rołfádku bierze ony wżytkie mieycá z Ewángeliey kthore się iálnie rozumieią o zmartwychwstaniu *GrzegŚm* 16; *RejZwierc* Av, B2, 12, 127, 199 (6); *ModrzBaz* 55, 62, 116; *SkarŻyw* 58; *ZapKościer* 14; *CzechEp* [389]; *NiemObr* 30; *BielRozm* 8v; *PaprUp* Fv; *ActReg* 20, 137; *WujNT Matth* 26/52, *Eph* 6/16, *Iac* 5/10; Vżywamy bowiém liter w pińaniu więcéy niż potrzebá: [...] bierzemy litery w inżym rozumieniu nie iáko trzebá *JanNKar* D2; *SarnStat* 110 [*idem*] 985, 410 [2 r.], 518, 1181 (10); *KlonWor* 19. Cf *brać co do czego; co ku czemu; co na co; co (w) miasto czego; co za co; co w co; Zwroty*.

brać co do czego (2): Nie będę do tego brał przykładów náłzego wieku [*Non utar exemplis nostrorum temporum Modrz*]/ ktorych záiŃte iełt bárzo wiele. *ModrzBaz* 129v; *SkarKaz* 684a.

brać co (w)miasto czego (8): *FalZioł* I 114a, 122b, II 7b, III 21c; írebro ímálcowáne bráno y fłorki Wiewiorcze miáłtho pińędzy/ ktoremi fwe potrzeby opráwowáli. *BielKron* 368v; omyy/ biorąc otręby miáłtho mydlá. *SienLek* 134, 50v, 149.

brać co ku czemu (22): *HistAl* K5; *OrzQuin* O4; tym łatwiéy obáczyć mógl/ co ma ku fwey potrzebie brác/ by niewziął łzkody miáłto pomocy *SienLek* X; Co sobie s tey rołpráwy s. ku pociefze brác mamy. *RejPos* 290v, 61v; 79v, 267; *CzechEp* 234; *RybGęśli* C3; *SzarzRyt* D3. Cf »brać ku pomocy«, »brać ku przykłádu«, »brać ku świáductwu«.

brać co na co (87): kamień młynny [...] iełth ściągáiączy/ á przetho Lekarz ma gi brác na ony rzeczy ktore żądáią powciągania. *FalZioł* IV 59b, V 100v; *RejZwierc* A2; *SkarKaz* 455a. Cf »brać na pomoc«, »brać na pośmiech«, »brać na przykład«, »brać na ratunk«, »brać na świáductwo«, »brać na wspomózenie«, »brać na wywod«, *Szereg*.

brać co w co (7): *Sal armoniacum* [...] wlekarzłtwa kthore maia być wnątrz/ niebierzemy iey *FalZioł* III 41c, I 62d, II 2c, 11d, III 41c, V 99; *Blaywais*/ iełt fárbá biála z ołowu palona [...] Aptékárze iá biorą w biála másc/ ktorą sínné rázy mázą. *SienLek* X4v.

brać co za co (10): *FalZioł* V 61v; *BielKron* 446v; drudzy wciekáli/ A Lálfy y Ieziorá zá obronę bráli *StryjKron* 642; *NiemObr* 165; fłowá oného łączyc źle vżywamy: bierzemy ie bowiém zá złączánié, co byđz nie może. *JanNKar* H4. Cf »brać za dowod«, »brać za fundament«, »brać za. przykład«.

Zwroty: »imię (Boże) brać na daremno, na próżno« [szyk zmienny] [w tym: daremnie (1), daremno (1), na daremne (8), na daremno (9), na daremnie (5), na daremność (3), próżno (2), na próżno (1), na próżność (3)] (33): Y yne haniebne przeklinania czinia [...] á fńac fię tego więcey naucza od fwoych rodziczow [...] brac nadaremnie ymię Boże/ albo czartowfkie. *SeklKat* F3; A rozwarz tez ciełkie pomfity/ ktore my pan Bog groxy [!] nam/ gdy ymienia ie [!] złe vziwamy á naprońnoć ie bierzemy *SeklKat* F4v, B2, E3v, F3v [2 r.]; Abowiem kto bierze ná dáremno Imię Boże/ á fwego fáłfzu nim potwierdza: pewna á nie omylna rzecz iefť/ iż pomfity od Bogá nie vydzie. *GroicPorz* y4, y4 [2 r.], pp4; *KrowObr* 84, 88 [2 r.], 92v [2 r.], 121v, 148; Niebędziefz brał imieniá Pána Bogá twoiego nádáremno [*Non assumes nomen Domini Dei tui in vanum*] *Leop Ex* 20/7; *BibRadz Deut* 5/11 [2 r.]; *BielKron* 32; *RejPos* 214; *BialKat* 48v, 206, 373v; *KuczbKat* 291; Iákoby ono prawo nic do Chrześcijánow nienależáło: Imieniá Bożego dáremnie niebierz/ áni fáłfzywie vżyway. *ModrzBaz* 140v, 113v; *ArtKanc* M2v, M4; *LatHar* 113; *KołakSzczęśl* Bv; *SarnStat* 710.

»brać podobieństwo [od czego]« (5): *WróbŻółt* O6v; Nápomina ábychmy precz odrzucili wřzythko co nam przekaża idź do Bogá/ á bierze podobieńftwo od tych ktorzy fię podkałaią/ aby thym śpiełzniewy w drogę fźli. *BibRadz* II 128b marg, II 95c marg; *NiemObr* 30, 45.

»za dowod [co] brać«: bo to niektorzy zá dowod mniemánia fwego obłędliwego bráli *CzechRozm* 162.

»(sobie) za fundament brać [co]« [szyk zmienny] (3): nabożeńftwá niezániechał: ale ie raczey zá fundáment żywotá fwego biorąc Pánu Bogu fię oddawał. *SkarŻyw* 200; Abowiem X. K. bierze to łobie zá fundáment/ *petens principium*, o co przá idzie/ y częgoby pierwey dobrze dowieść potrzebá. *CzechEp* 328, 15.

»brać sobie na pomoc, ku pomocy« [szyk zmienny] [w tym: kogo, co (60)] = *wspomagać, posilkować, bronić, zasłaniać się czym*, (64): *MetrKor* 34/265 [2 r.], 268 [2 r.], 37/2 [2 r.], 2v [2 r.], 4 [2 r.]; *RejKup* s6v, ee2; *ZapWar* 1549 nr 2655, nr 2662 [3 r.], nr 2657, 1550 nr 2676 [3 r.]; A tym Adamithe [...] błędu fwego podpyerałi/ Byorąc też łobye ku pomocy ono/ co Lukáľz S. [...] nápiłáľ *KromRozm I* M2; *MurzHist* B4; *KromRozm II* o3, rv; Czáfem też kłyęża rozerwáni przy obirányu/ poľpolfwá álbo y pány á przełozone fwyeckye łobye ku pomocy bráli/ áby przewodźili ná co fye vłáďzili. *KromRozm III* I7v, I5, K2v; *GroicPorz* n3; *KrowObr* 82; *UstPraw* H4; *BielKron* 336; *Conditione* tua non utar. Nie chcę łobie ku pomocy brać twey przyczyny/ álbo wymówki *Mącz* 92b, 226c; *SarnUzn* C7v; *RejAp* BB3v, 4, 54v, 124v; *RejPos* 73 [2 r.], 76, 79, 121 [2 r.], 121v (9); *RejZwierc* B2, 12, 127, 262; *ModrzBaz* 55, 62; Arryanowie pogáńftwo łobie ná pomoc biorąc: Kościoły Kátolickie poburzyli *SkarŻyw* 58; nic łobie nie biorąc na pomoc Forteliow Prawnych, Ani Appellaciami fię zakładaiać. *ZapKościar* 14; *NiemObr* 30; *ActReg* 20, 137; Advoco – Prziwołiwam, na pomocz biore. *Calep* 30a; iáwnnie przez woźné kazáli obwołáć: áby żaden niewiádomośći łobie ná pomoc nie mógl bráć [*ut nullus valeat praetendere ignorantiam praemissorum JanStat* 261]. *SarnStat* 219, 1105, 1181, 1277; *KlonWor* 19.

»brać [kogo, co] na pośmiech« [szyk zmienny] (2): A tak the ktore on zaletza napośmiech łobie bierzecie. *Paprup* L4; *GrabowSet* F3v.

»brać (sobie) na przykład, ku przykładu, za przykład« [szyk zmienny] [w tym: kogo, co (15)] = wzorować się, naśladować; *exemplum accipere Vulg, exempla proponere Modrz (16); BielKom B3*; flufznie mogą ono łobie ná kftałt á przykład brác á obrácác. *GliczKsiqż A4v; LubPs N; KrowObr 102v*; Święci niektorzy ofobliwy zwyczaj mieli prośic o známioná. [...] A wżákoż my tego zá przykład łobie brác niemamy bychmy thák czynic mieli. *BibRadz I 8b marg, I 13b marg, 113c marg*; W ciepłych kráinoch ludzie [...] fą mdli y rychło mrą [...] ná przyład biorąc/ w láźni gorącey człowiek pręthko omdleie *BielKron 335v; RejPos 33, 138v; RejZwierc Av, 199; ModrzBaz 116; NiemObr 16; BielRozm 8; WujNT Iac 5/10*.

»sobie [kogo] na ratunk brác«: ábychmy themu práwie dúfáli/ ábychmy łobye inych kfiążąt/ inych pomocy ná rátunk nie bráli. *RejPos 130v*.

»(sobie) na świadectwo, ku świadectwu brác« [szyk zmienny] [w tym: co (8)] = świadczyć się czym; *ad testimonium vocare Mqcz; contestari Calep (10)*; Páweł fwięty częstokroć then Pfálm ná fwiádectwo łobye w pińaniu fwym byerze/ okázuyąc fkázone przyrodzenie człowieczeństwa náłzego. *LubPs Dv; Leop Deut 30/19; BibRadz I 11d marg, II 90d marg, 98b marg*; biorę łobie niebo y zyemię ná fwiádectwo/ iżem dziś powiedział żywot y śmierć/ dobre y złe. *BielKron 45, 45; Mqcz 504b; LeovPrzep F4; Calep 252a*.

»[kogo] sobie na wspomozenie brác«: iuz nikomu inemu áni wierzy/ áni dúfá/ áni go łobie ná wfpomozenie bierze *RejAp 120v*.

»na wywod [= dowód] sobie brác«: A tak gdy nato wołáia Iż fię k wierze prziznawaia [...] A nawywod łobie bierze Iż był prawi ftały v wirze *RejKup z7*.

»brać [co] za sobą« [szyk zmienny] = używać czego jako argumentu, dowodzić czym (8): Byłá burdá záwždy o ty fłowá iákoś fłyfzał/ Y gdy Arriani ciągnęli zá łobą the fłowá/ Ieden iefth Bog/ Ociec. Tedy *ORTHODOXI* drugi koniec zá łobą także bráli/ Ieden iefth Pan/ Kriřtus. *SarnUzn Gv; GrzegŚm 65; CzechEp 300*; A iefliby Papieźnicy z tego mieyfćá chćieli co zá łobą brác/ tedy fię raczey záwftydzić mułzą/ niż czego tym mieyfćem dowieść. *NiemObr 37, 40, 162*.

Szereg: »używać i brác [co na co]«: Poświącamy też P. Bogu ty domy ná to/ áby iuz z świeckie⁸⁰ sftał fię dom święty [...] ktorego fię ná inne świeckie rzeczy y ćielefne vżywác/ y brác iuz nigdy nie godzi. *SkarKaz 455a*.

α. lek. *Záżywác lekarstwa; uti Modrz (60)* :

brać co (51): Ten fyrop pić raz przez dzień rano, Iefthli będzie purgował/ tedy gi może brác przez trzeci dzień. *FalZioł II 21d*; Proch zlercza w pokarmie biorąc quartanę oddala. *FalZioł IV 11c*; Theż piłutki powietrzne brác pod czas dobrze iefth. *FalZioł V 69, I 1c, 5a, 47d, 60d, III 2d (11); SienLek 90v, 105v, 148; Oczko 26v, 28, 35, 38, 38v. Cf Zwroty*.

brać ile czego (9): bierz że thego prochu na fwithaniu albo po ranu wftawfzy czo złothy zaważy z winem ciepło przez trzeci dzień albo przez czwarty. *FalZioł V 72v, I 87b, V 62v, 63*; á wżákże thego dwie łyzce ná noc z winem brác/ á ná dzień z wodą/ kto tego vżywác chce. *SienLek 97, 60, 84v, 105v; Oczko 33*.

Zwroty: »brać lekarstwo« [szyk zmienny] (13): *FalZioł V 18d, 77v; Mqcz [297]a [2 r.]; SienLek 83v, 84v, 133v; Mqcz [297]a [2 r.]*; rzadko tho iefth/ áby fie biegły w práwie práwował: Medik/ áby

miał brąc lekarstwo *GórnDworz* Q7v; ty panno lekarstwo bierzelz/ á niemocy niemałz *SkarŻyw* 112; *ActReg* 142; *LatHar* 254.

»brać prezerwatywy« (2): iefli o powietrze idzie/ bierz prezerwatywy/ thedyć lie bać nie trzeba. *GórnDworz* R8v; *LatHar* 254.

»purgacją brać« [szyk zmienny] (17): *FalZioł* V 30, 49v, 50, 50v; purgacją przez elektwarze brać. *Goski* x3v; Dobrze krew pułzczać/ purgacją w piułach brać *Goski* x4v, x2v, x3 [3 r.], x3v [3 r.], x4, x4v. Są tácy/ ktorzi dzień przed tym niżli ná vcztę idą purgacją biorą [*medicinis ad aluum exonerandum utuntur Modrz*] *ModrzBaz* 52.

«brać przeczyszczenie»: niech bierze przeczyszczenie żywotá/ á kthemu przeczyszczeniu/ tháki Syropek vczyń *SienLek* 90.

β. *Traktować, uważać co za co, pojmować, rozumieć w jakimś sensie; existimare Modrz [co] (21) :*

brać za co (14): GroicPorz h3v; á przeto ci takowi omyláiá lie/ biorąc fáłżywą rołkołz zá prawdziwą/ á prawdziwą boleść biorąc zá fáłżywą *GórnDworz* Ff3v; y kazał mu być dobrej mylli/ á ono dopułzczenie Boże brąc zá krzyfz/ y znak miłości Bołkiey *SkarŻyw* 290, A5; *ActReg* 103; to łobie przymiérzem rozumieć/ co Turczyn łam będąc nieprzyiacielem zá przymiérze łobie nie bierze. *OrzJan* 113; *LatHar* 67. *Cf Zwroty.*

cum av (6): GliczKsiąż Gv; Polacy [...] chcą wżythko brąc cielesnie/ łłow/ á nie łefnu pátrząc *GórnDworz* B5, Mmv; *CzechEp* 152; *LatHar* 713 *marg*; IEZVS [...] Spráwował zbáwienną z łwymi Wiczerzą/ Ktorey zmysł rozmáićie dżi łudzie biorzą/ Y roznie o niey wierzą. *RybGęśli* B4v.

Zwroty: »brac (sobie) za krzywdę« [szyk zmienny] (5): BibRadz II 105c *marg*; kiedyby ci do ktorzych mowimy/ niebráli łobie tego zá krzywdę ieflibyłmy im tych tytułow nieprzydawáli. *ModrzBaz* 59v, 59v; *CzechEp* 327; Ty łye vbrałá práwie wedle łwiátá/ A to zá krzywdę biorą twoie látá. *KochPieś* 22.

»za wzgardę łobie brać«: Tedy go z wielkim iádem porwáli/ wrocenie iego zá wzgardę łobie [!] biorąc. *SkarŻyw* 273.

»łobie ku zelżeniu brać«: Czego łobye ku zelżenyu brąc nyemáyá ci/ ktorzy łye wczym takim nyeczuyá. *KromRozm I* A2v.

Szereg: »brać i (a) rozumieć« (2): GroicPorz h3v; Ktore łłowá wđdam yefliby kto tak brąc á rozumieć chcyáł/ áby nie kárác dzieci [...] ná tem bárzo omylic lie moze. *GliczKsiąż* Gv.

c. *Czynić, mianować kogo czym, powoływać kogo na co, wzywać, wybierać; cooptare, eligere, -uti Mącz; arcessere Modrz (80) :* Coopto id est Eligo, Obieram/ Biorę. *Mącz* [267]b.

brać kogo (79): APpellować żaden niemoze [...] od Sentencyey Iednaczw/ ktore łobie łtrony s łpolnego zezwolenia biorą. *GroicPorz* cc2v; Bierzmyłz Pána takiego żeby wżyftkie złości/ Vftály we włzech łtaniech *MycPrz* I C3, I B2v, B4; *WierKróc* Bv, B2v; *PudłFr* 67. *Cf brać kogo kim; kogo do czego; kogo ku czemu; kogo na co; kogo w kogo, w co; kogo za kogo; Zwrot.*

brać kogo do czego (7): antequam consortes erant [...] niżli ye do rády brano/ niżli mieli głos w radzie Mącz 403c; *GórnDworz* K7v; *PaprpPan* Bv, K2v; Do łcrutinium iuz lie teraz nie godzi brąc *auditiuos, ieno vifiuos testes. SarnStat* 708; *KlonWor* 68. *Cf »brać do pokuty«*

brać kogo ku czemu (4): BibRadz Ier 32/44; *BielKron* 213; *Mącz* 452b; Zátym łye prędko wrácay: bo cię ku ofierze/ Slub od Oycá wydány/ bez wymowki bierze *ZawJeft* 21.

brać kogo na co (21): *MurzNT* 101; *KrowObr* 124v; *RejZwierz* 55v; *BibRadz* 1.Reg 12/3; iżby nigdy żadnego s kłiążąt Sáلكich (gdy potomká nie ftánie) ná kroleństwo Polłkie áni ná żadne przełożeństwo nie bráli. *BielKron* 373, 48, 415v; *Teste aliquo uti*, Ná fwiádectwo kogo brác. *Mącz* 510b; *RejAp* 86; *GórnDworz* Y6v; *ModrzBaz* 74v; *SkarJedn* 357; Tych ná świádectwo bierze/ ktorých iáłmużnami był żyw: tych ná okazánie fwego náviedzenia wżywa/ ktorzy ślepoty iego dobrzy świátkowie byli. *SkarŻyw* 567, 508 [2 r.], 511; *MWilKHist* B3v; *SarnStat* 199, 477, 999; takiego brác ná biskupstwo nie każe/ który fynow poddáných y poślufzných łobie nie ma *SkarKaz* 44b.

brać kogo w kogo, w co (5): nie godzi fie w mamki brác/ głupich *FalZioł* V 36; A tak ciebie podczáły biorę w radę łobie *RejJóz* L2v; *RejKup* ee5; Też corki wálże brác będzie w aptekárki y w kuchárki/ y w piekárki [*filias vestras capiet in pigmentarias et in coquinarias et in pistrices*] *BudBib* 1.Reg 8/13; *KlonWor* 60.

brać (kogo) za kogo (33): *PatKaz* III 138v; *BielŻyw* 43; [*Persowie*] żadnego za krola nie bierzą, áżeby miał nos wielki *GlabGad* N7v; *MurzNT* 58v; *GliczKsiąż* B5, P7; *KrowObr* 46v [2 r.]; *BibRadz* I 88c *marg*, *Gen* 6/2, 1.*Esdr* 13/25; widząc fynowie Boży cory ludzkie [...] iż fą piękne/ bráli ie łobie zá żony/ ktorą łobie który obrał. *BielKron* 4, 53v; *Adopto* [...] bierzę zá fyna/ przilpofobiam *Mącz* [267]a, [267]a; *RejAp* 178v; *RejPos* 89; A co fie tknie Iozeffá/ tego iż y ia nie odrzucam/ ále go też w rzeczách niektorych zá świádká biorę/ tedy to wiedz iż go nie wzywam przeciw pímu *CzechRozm* 138v, 126, 173v, 196; *PaprPan* R3; *SkarŻyw* 27, 71; *StryjKron* 386; Ty dziś zá towáryzjá bierzefz łobie onę/ Zdawná Zacnégo gniazdá *MYSZKOVVSKICH* cną żonę *OstrEpit* A3; *WujNT* 426 *marg*; *SarnStat* 643, [994], 999, 1093; *CzahTr* C3; *SkarKaz* 658a.

brać kogo kim (3): wízhedl wzyemye hołpodara mego y wzrzal yłch yego zyema nyebyerze thakowego lotra hołpodarem fłobye. *LibLeg* 11/167v; Tenże Irzyk Krol Czelki arbitrem álbo iednaczem brał łobie zázwdy Kázimirzá *StryjKron* 627; *ActReg* 23.

Zwrot: »[kogo] brác do pokuty« = *wzywać do pokuty*: Wízákeś nie przyfzedł/ ábyś fprawiedliwych Brał do pokuty: lecz w grzechách tełkliwych. *GrabowSet* T2.

Szeregi: »nie obierać ani brác«: nigdy nie będziemy obierác/ áni brác ná wielkie Książę Litewłkie y zá Páná/ iedno którégo [...] przełożeni Króleństwa Polłkiego będą rozumieli obrác y poftánowić. *SarnStat* 999.

»brać i wzywać; wzywać, brác« (1 : 1): Te per superos omnes testatur Ná cię fie odzywa/ ciebie ku świádectwu wżywa [!] bierze. *Mącz* 452b; *SarnStat* 477.

2. Zabierać, nie zostawiać (150) :

A. Zabierać skąd, zbierać z pola; zrywać, wyrywać; wydobywać, wybierać, kopać, czerpać; sumere *PolAnt*, *Cn*; *carpere*, *vellere* *Mącz*; *promere* *Cn*; *tollere* *PolAnt* (92) : Trzebáciem się w tym ośtrzegác/ Acz fpolnego wždy miernie brác *BierEz* O4; *OpecŻyw* 42; *RejFig* Bb2; *Vello*, *Szczykam*/ skubę/ bierzę *Mącz* 478c; By fie pánie garfcją brało/ Bá nie będziec przybywáło *RejZwierz* 234v, 24; *Strum* I3, I4v, L2v; włtyfzał drugi ras: kopay głębiey: y brał głębiey *SkarŻyw* 28.

brać co (75): *ZapWar* 1512 nr 2142; banye rozne gdzie ffol byerzą *MetrKor* 57/117 [*idem*] 59/276; y kamyenye na zyemy ye° Cro m czemv by brał, nyepythayancz any zandayancz thego. *LibLeg* 7/33v, 7/33v, 100 [2 r.]; gdzieby mogli wodę flodką á godną ku picciu brác. *HistAl* H5v; *RejZwierz*

119v; *BielKron* 94, 316, 441v; Wprzyłbicach [...] owies mierzą/ Kiedy obrok woźnice na noc koniom bierzą. *KochSat* A3; *Carpere lanam et linum* Brac len *Mqcz* 39b, 478c; *SienLek* 176v; *RejPos* 81v; *RejZwierc* 24; *BudBib Is* 44/14; niechay w Sadzawkach biorą ziemię á około wżędy Groblą fypą *Strum* N4, E3y [3 r.], E4 [5 r.], F [2 r.], F2v, I4 (15); *Oczko* 17, 26, 26v; Argentifodina – Gora gdzie ftrzebno biorą. *Calep* 93a; Kiedy żyto wożą/ tedy wieczor Vrzednik ma wyiechac/ y nąznaczyć poki żyto brano *GostGosp* 102, 52, 106, 112, 124; *KochSz* B2v; *SarnStat* 1277. Cf *brac co od czego; co z czego; Przysłowia*.

brac czego (4): bo bierze tegoż (drzewá) y grzeie lię *BudBib Is* 44/15; *GostGosp* 124, 134, 136.

brac co od czego (3): rwac tam zioła tarł ie á brał lok od nich *HistAl* A4v, A3v; *GostGosp* 52.

brac co z czego (21): Druga oliwa ieft którą biorą z drzewa iuż dobrze dozrzałego *FalZioł* III 21c; robaczkowie z kwiatkow nie niebiorą tilko wonią á barwę wżakoż pczóły vmieią z nich y miód wybierać. *BielŻyw Glab nlb* 11; *BibRadz Iob* 28/2; *BielKron* 267, 227, 441v, 457; then wiatr połpolicie s przyrodzenia fwego thęgo wieie/ [...] y proch z ziemię bierze *BielSpr* 44; wino postavione Kubkami z wielkiej czasje biorac, rozlewali. *KochMon* 29; *StryjKron* 577; *KochFr* 43; *KlonŻal* A3; Cebulę czáfu fwego z ogrodá brac *GostGosp* 68, 24; *KmitaSpit* C5v; *SkarKaz* 85a, Oooob. Cf »brac z jeństwa«, »brac ze świata«.

Przysłowia: Bo czas nie da trwac żadney rzeczy w iedney mierze/ A iako wżytko niešie/ tak zas wżytko bierze. *KochFrag* 20.

Doły bráli podemną: ále cífz/ co bráli/ Zdarczył Bóg/ że ná koniec fami w nie wpádáli. *KochPs* 83.

Zwroty: »przekopę brac« (2): Tymiby [*niewolnikami*] budowáli y przekopy bráli *RejZwierc* 248; *Strum* I2.

»[kogo] brac z jeństwa, z mocy od szatana« = *wyzwalać* (2): Vymiciefz fie moiey mocney ręki/ krzyża świętego/ przez ktory was biorę z ieńftwá tego. *MWilkHist* F3v; Krew twoiá droga ná frogim wylaná krzyżu/ gdyś nas brał z mocy od Szátaná. *GrabowSet* O4v.

»brac [kogo] ze świata, stąd« = *uśmiercać* (2): á my fię gniewamy gdy kto z ciála wychodzi? ktorego dla tego podobno Pan Bog z tąd bierze/ áby złość nie zmienila rozumu iego *SkarŻyw* 196; *LatHar* 169.

a. *Przyjmować dzieci przy porodzie, babc [co]* (4) : Ieftli oboie dzieci głowami fie obroczą, Tedy baba iedno naprzod czo napilniey ma brac/ A pothym zafię drugie ma wynofic z żywota. *FalZioł* V 23b, V 22a [2 r.]; dzieci płci męskiey/ zabijac bábom [...] rofkazał/ gdy ie przy zlezeniu brály. *SkarŻyw* 477.

B. *Zabierać ze sobą (w drogę); czynić kogo współtowarzyszem podróży, wyprawy wojennej; assumere, tollere Vulg, PolAnt; ferre, recipere Vulg; coassumere PolAnt* (58) :

brac co (30): Bierćcie rzeczy iák moze być/ Iutro ku Effezu mamy isc. *BierEz* A4v; *RejKup* v4v; *BibRadz Luc* 17/31; *BielKron* 38, 146, 444v; *SkarŻyw* 270; Ramy gdy fie ślą do Gdánfká/ nie ma ich brac Szyper/ áz mu ná nich nápiřą fkąd fą/ y dokąd ie ma odeřać. *GostGosp* 94; Y rofkazał im áby nic ná drogę nie bráli [*ne quid tollerent in via*]/ iedno tylko lafkę *WujNT Mar* 6/8, *Matth* 24/18, *Mar* 13/16, *Luc* 9/3, 16/31; Oręza do kořcioła Cefarz nie brał. *SkarKaz* 680b marg. Cf *Zwrot*.

brać kogo (28): *MurzNT Luc 11/26; BibRadz Act 15/38; BielKron 448; RejAp 2v; BielSpr 27;* dziecień ono przy kościele/ y przy łzkole oney zořtawili/ iuřz go do domu nie bierzęc. *SkarŻyw 507; CzechEp 75; GórnRozm A2v;* przy śmierci przychodzi Pan IEZVS y bierze ie do chwały łwey *SkarKaz 243a. Cf Zwrot.*

Zwrot: »brać [kogo, co] z(e) sobą« [szyk zmienny] = *assumere, adiungere aliquem in comitatum, asciscere aliquem comitem, sumere secum aliquem Cn (35):* bierzefs s łobą lotra/ a mnie zalobliwą matkę komu zořtawiás na ziemi? *OpecŻyw 145; GliczKsiqż K5v; TEñ* kiedy s Sáráceny miał iechác woiovác Nie kazał s łobą wiele nic cięřzkich rzeczy brác *RejZwierz 32v; BibRadz Act 16 arg; Gánges/ ten* w Indyey pialek złoty s łobą bierze. *BielKron 461, 87, 214, 260, 281v, 282 (7); Prot D2; látá* precz bieżęc/ biorą s łobą wiele człowieczęgo dobrego/ y odeymuią siłę *GórnDworz H5v, H6, Z4v; RejPos 16; RejZwierc 205v; BielSpr 53v; BudNT Act 15/38;* potáiemnie/ z kłářtorá pořzedł nic z łobą okrom łzat w ktorych chodził nie bioręc *SkarŻyw 74; Bárnábářz S. chciał/ áby* znimi łzedł Ian názwany Márek á Páweł S. brác go z łobą niechciał *SkarŻyw 537, 36, 183, 243, [282];* dopusci wynisc cum armis, ale aby zsobą co mieli brác, trudno obiecac ma *ActReg 58; GórnTroas 69; WujNT Matth 12/45, Luc 11/26, Act 15/38; WysKaz 47;* Ieřli powtóre zá muž idźie, dobrá máćierzyřté z łobą bierze. *SarnStat 639, 651; wřzytko vřtáie z vmárłym: łam z łobą nic nie bierze SkarKaz 385a, 552a.*

3. Zabierać, odbierać, odejmować, pozbawiać kogo; kraść, łupić, grabić, zajmować, konfiskować; auferre Mącz, Vulg, JanStat; diripere Mącz, Modrz, PolAnt; sumere Mącz, Modrz, Vulg; accipere Vulg, PolAnt; capere Mącz, JanStat; desumere, expugnare, grassari, subripere Calep; harpagare, redigere Mącz; adimere, rapere Modrz; abrogare, confiscari, recipere JanStat, trahere Vulg; praedare PolAnt (757) : *WróbŻořt R3;* niektorzi Tatarowie ławđj chodzą w panstwo Crola ye° M. voyvyą byerzą palią y nygdj od nych pokoyv nie mogą miecz. *LibLeg 11/64v, 9/53v, 11/11v, 42 [2 r.]; LibMal 1547/136; KromRozm I Bv; RejZwierz 4v; BibRadz 2.Cor 11/20; OrzRozm B2 [2 r.], Ov [2 r.], O2, R2v [2 r.], Sv; Węgrzy [...]* łzli wielką mocą palęc/ bioręc/ bijęc/ gubięc/ do kráin Włofkich/ Fráncufkich/ y Báworřkich/ łkad wielką korzyřć łrebrá y złotá wynieřli. *BielKron 173, 60, 203v, 210v, 232, 357v (10); KochZg A3; Harpago.* Bierzę/ kradnę/ wydzieram/ teź k łobie ciągnę. *Mącz 153b; OrzQuin B, E4v, Y4v [2 r.]; BudNT 2.Cor 11/20; SkarŻyw 36; StryjKron 612; KochSz Bv; BielRozm 7v; GórnRozm G2v; Defumo – Odbieram, biorę. Calep 314a; GrabowSet B2; WujNT 2.Cor 11/20; SarnStat 71 marg; CzahTr E3.*

brać co, kogo (313): *ZapWar 1512 nr 2141, nr 2144, 1513 nr 2134, 1535 nr 2446, 1545 nr 2646, 1549 nr 2680; BierEz N3v [2 r.]; FalZioł IV 22d; LibLeg 10/91, 91v, 11/21, 98, 134, 159v; RejŁas 412; LibMal 1544/84, 1545/102, 1547/127, 130, 133 (11); RejJóz B4, O6v; KromRozm I A4 [2 r.], I3; MurzHist K4v, P; Wřzelkęć latorořł/ ktorá wę mnić owocu nieprzynoři precz odyimuie (marg) bierze abo zgładzá (–) *MurzNT Ioann 15/2; KromRozm III Kv; BielKom D2; LubPs N3, X4; GroicPorz 14, n2; KrowObr 184v; RejWiz 95v; Leop Ps 49/9, Eccli 34/26, 1.Mach 8/26, Act 8/3;* ktoby żyto brał w nocy ná polu/ tákowy zá złodzyeiá ma być poczytan. *UřtPraw E4v, Av [2 r.], B2, E4v [2 r.], Fv, I3v [4 r.] (12); BibRadz Ps 50[49]/9, Mar 7/27; Demořthenes [...]* żadną miárą brác tego nieráđził/ co było Miářto ktoremu zářłuzonemu ná woynie dáło *OrzRozm Pv, H2, Ov, O2, S2; Ná ořtátku w Mázowřzu řpuřtořzonym nie mieli co brác/ áź záiecháli do Łęczyce á do Łowiczá/ á thám**

nábrawłszy fie popaliwłszy oštátki do domow fie cáło wrocili *BielKron* 362, 99v, 108v, 109, 111v, 157 (25); *OrzQuin* B2v; bo látá/ iefli biorą wzywianie tych rzeczy/ wdy nie biorą/ áni bronią rozumienia około nich *GórnDworz* Kk4, K2, Dd8v [2 r.]; *GrzegRóżn* K3v; *Mącz* 299c, 334d; *SienLek* 45, Vv; *RejPos* 73v, 136, 314v, 321v; *BielSat* G4; (*marg*) Bierze Pan Bog żywot y zás daie. (–) Oto fłyfyzłz iż Pan Bog odeymuie Duchá/ Zywoth/ Zdrowie/ y zás to dáie *GrzegŚm* 28, 19, 51; áno drapią/ biorą á szárpáią niewinne ludzi á ich máiętności/ bo tho iefł ftáry zwyczaj woieny *RejZwierc* 27, 27v, 50, 114v, 149, 239a (12); *BielSpr* 1, 2; *BudBib* 1.Reg 23/1; *CzechRozm* 245v; *ModrzBaz* 107v, 119, 127; *SkarJedn* 149, 150; *KochOdpr* D3; *KochPs* 77, 181, 152, 211; *SkarŻyw* 161, 225, 244, 271, 478; *KochTr* 23 [2 r.]; Gwałtuć nieczynię żadnego Biorę to co iefł moiego. *MWilkHist* F, F; *StryjKron* 406, 477, 677; *KochFr* 19, 54, 73; *ReszHoz* 119, 129; *WisznTr* 21; *BielSen* 17v; *GórnRozm* A4 [4 r.], Dv, D2, D3 [4 r.], E3v (13); *Paprup* L4v; *ActReg* 158; *GrochKal* 6, 7; *PudłFr* 53; *GrabowSet* E, H2v, I3v, M4v, Qv, T3; *KochFrag* 50; *KolakCath* B2; *WujNT Luc* 6/29, *Ioann* 10/18, s. 108, 416; *SarnStat* 80, 291, 294, 353 [2 r.], 474 (20); *KmitaSpit* A3v; *PowodPr* 74; *SkarKaz* 43v, 45a; *CzahTr* L3v; *SkarKazSej* 672a, 680a, 689a; *KlonWor* **3v, **5, 4, 5, 9 (21). Cf *brać co czyje*; *Zwroty*; »brać a pustoszyć«.

brać (co) czyje (36): Kiedy mocnieyfły zwycięży mdleyłfego/ tedy bierze włfytko ymienie iego. *March*¹ A4; *OpecŻyw* 55; *March*³ V4; *LibLeg* 11/90; *RejZwierc* 20v; áby żadny przez ten czás potrzeby nie śmiał winowáyce fwego domu áni ftátku wšelkiego *brać* *BielKron* 107, 15, 123v, 203; *GórnDworz* Ee5v; *RejPos* 39v; *BudBib* 1.Reg 8/11, 14, 1.Par 7/21, *Dan* 1/16; mnie lży/ y zá mną woła: mnie bije y moje bierze *CzechRozm* 228, 227v; *ModrzBaz* 48 [2 r.]; *SkarŻyw* 529; *CzechEp* 166; *BielSen* 13; *ArtKanc* K7; *KmitaPsal* Av; Nie dobra iefł *brać* chleb fynowłki á miotác płom *WujNT Matth* 15/26, *Luc* 6/30; *SarnStat* 35 [*idem*] 71 182, 891, 67 [*idem*], 886, 1169; *SkarKaz* 43b; ktoryby nas iáko chćiał/ práwá nie pátrząc/ fádził/ zábijał/ y máiętności wálze *brać*/ y corki y żony wálze wydźierał *SkarKazSej* 693a; *KlonWor* 3 [2 r.].

brać komu (91): *ZapWar* 1513 nr 2134, 1535 nr 2446, 1545 nr 2646; *BierEz* N3v; *FalZioł* IV 22d; *RejŁas* 412; *RejJóz* O6v; *LibLeg* 11/159v; A othwyerali klyuczem them, kthory yemu brali zwaczka *LibMal* 1546/114, 1547/130, 133, 1551/165v; *SeklKat* I2v; *KromRozm I* A4 [2 r.]; *MurzHist* K4v; *GroicPorz* 14; *Leop Eccli* 34/26; *UstPraw* Av [2 r.], I3v, K2v; *BibRadz Mar* 7/27; áby on miał imienie bes piędzy ludziom *brać* *OrzRozm* S2, K2, O2; *BielKron* 123v; lud pólpolity odftąpił od robot/ á innym bráli ktoryzy wiele mieli/ choćiá nád wołá ich to czynili *BielKron* 202v, 99v, 108v, 203 [2 r.], 246, 261 (12); Y tá Exekucya ninieyfza/ nic inégo nie iefł/ iedno odmęť iákiś: w którym odmęćie/ iednym biorą/ drugim dáwác będą *OrzQuin* C2v, P; *SienLek* 45; Nie odeymuy w. m. muzyki ftárym. Rzekł pan Boiánowłki [...] Nie biorę ia tego ftárym/ Rzekł pan Myszkow. ále niechcę áby fie z nich ludzie śmiali *GórnDworz* K2, Dd8v [2 r.], Ee5v; *RejPos* 73v; Zgwałconóć też Iákobowi corkę iego Dynę/ brano Abráhámowi po dwákroć żonę *CzechRozm* 245v; *ModrzBaz* 119; *SkarJedn* 149, 150; *SkarŻyw* 161, 244, 271; *StryjKron* 477; Bądż ty mnie ftriem przedfię póftárému, Iedno nic nie bierz fynowcowi fwému. *KochFr* 19, 73; *ReszPrz* 7; bo do fądu gdy ieden ábo dwa z ruśnicámi prziydą/ łatwie im ruśnice Stároftá bierze/ ále kiedy ich fześcdźiesiát ábo fto prziydzie zá kim z ruśnicámi trudno tám od tych ruśnice odbierác *GórnRozm* I2v, A4 [4 r.], E3v, M; *Paprup* L4v; *ActReg* 87,

158; *GrochKal* 6, 7; *GrabowSet* H2v, M4v, Qv; *WujNT Luc* 6/29, *Ioann* 10/18; żadnému dóbr brác/ álbo ktorého poimác/ áz piérwéy będzie Práwem przekonan/ nie kažemy. *SarnStat* 909, 291, 353 [*idem*], 913, 474, 894; *KmitaSpit* A3v; *SkarKaz* 43b, 45a, 80b; *SkarKazSej* 680a, 689a, 693a; *KlonWor* **3v, **5, 25, 74.

brać od kogo, od czego (18): *LibLeg* 10/91; a iłz odemnie Bóg dáry fwé niebiełkie bierze/ Bo tem łpofohem zwykł karać niezbożné *MurzHist* P; *GroicPorz* n2; *Leop* 1.Mach 8/26; *BielKron* [84²]v, 157, 346, 391; *RejPos* 136; Nie odmiátayże mię od fwéy obliczności/ Ani bierz odemnie duchá fwéy mądrości *KochPs* 77; *ReszHoz* 119, 129; *GrabowSet* I3v; *WujNT* 108; IZ Dołtoieńftw y Vrzędów [...] przez nas podánych niegodzi łie nam brác/ y od tych/ ktorým łą dáné/ oddalác y brác [*amovere et auferre JanStat* 296] *SarnStat* 80, 518, 706, 927.

brać u kogo: Zaden koni v ludzi podróžnych brác nie ma. *SarnStat* 974.

brać z czego, kogo, skąd (42): *ZapWar* 1512 nr 2141, 1513 nr 2134, 1545 nr 2646, 1549 nr 2680; *BierEz* N3v; *LibLeg* 11/21; *LibMal* 1546/114, 1547/130, 133, 1551/164, 165v; *RejKup* d7v; *BielKom* D2; *LubPs* N3, P5; *KrowObr* 184v; *Leop Esth* 9/10, *Ps* 49/9; *BibRadz Ps* 50[49]/9; ktorzy z Ołtarzá bárána ofiárowánego Bogu biorą/ [...] dymem Bogá odpráwiáią *OrzRozm* H2; *BielKron* 60, 111v, 368; *GrzegRóżn* K3v; *Mącz* 334d; *RejPos* 321v; *RejZwierc* A2v, 64v; *BielSpr* 1v, 2; *PapPan* Bv; *KochPs* 181; *SkarŻyw* 225; *GórnRozm* D3; Ty/ ktorego pchłá [...] przez całą noc głodná Przewráca/ wdzięczny łen biorąc z źrzenice *GrabowSet* T3; Ziemiá bowiem odbiera/ ziemię álbo ciáło/ [...] Ogień tełz ciepłó bierze/ według przyrodzenia/ Ták z człowieká iáko tełz z kaźdego łtworzenia. *KolakCath* B4v; *KlonWor* 5, 10, 11. Cf »brać z czyich rąk«.

Ze zdaniem dopęłnieniowym (10): *Leop Luc* 19/21, 22; *OrzRozm* O2, R2v; *BielKron* 377v; Powiááią połpolicie/ iź to łełt Exekucya/ Brác co komu nád práwo dano *OrzQuin* E4v; *ModrzBaz* 117v; *WujNT Luc* 19/21, 22; Bierze co łię nátráfi/ iáko łzczeńście pádnie/ Czego łię moźe dorwác/ nie brákuiác krádnie. *KlonWor* 36.

Przysłowia: Gdzies nicz nie połožył tam niebierz. *BielŻyw* 7; *Leop Luc* 19/21, 22; Kurewski dóm/ w ktorým rádo bierza [!] gdzie nie kłáda. *Mącz* 90d; bierzelz czegoś nie połožył [*tollis quod non ponisti*]/ á źniełz czegoś nie śiał. *WujNT Luc* 19/21, *Luc* 19/22 [ogólem 6 r.].

nie dáy mi nie łwego á nie bierz mi mego *BielKron* 123v.

Zwroty: »cudze (rzeczy) brác« [*szuk zmienny*] (17): *BierEz* K3v; *KromRozm I* A3v, D; *KrowObr* 48; nikogo niech niezbiją/ cudzych rzeczy niebiorą/ niech przełstawáią ná łwych źoldźiech *ModrzBaz* 113v; ręká łię tełz powłciágałá/ cudzego nie brálá *ArtKanc* O15; *Phil* F3; *WujNT* 12; *SarnStat* 672, 674, 678; *SkarKaz* 312b; Iź ten człowiek cudze brál/ korzyłcił/ vmykał/ Do czego práwá nie miał tego łię dotykał *KlonWor* 39, **5, **5v, 21, 39.

»czełć brác« = *hańbić* (2): *MurzNT* 111; Práwo Polłkie bronil przed Arcybiłkupem plugáwie mowic/ á coź Arcybiłkupá hańbić/ á łiego báłwochwálca názwác/ álbo czełć łemu brác/ y zá to go niemieć zá co go Rzeczpołpolita Polłka ma *OrzRozm* K2.

»gardłó brác« = *mordowác* (7): *MurzNT* 111; *BielKron* 209v, 265v; *OrzQuin* P; Azał pánienećkam gardłá nie brál/ ázał łch nie mordował/ nie rzázał/ nie łupił/ nie topił? *ReszPrz* 7; *OrzJan* 112; *SkarKaz* 693a.

»łupy, łupow brać« [szyk zmienny] (9): yáko rycerz kthory byerze łupy drogye/ Poráziwífy yákye fwoye śprzećiwniki frogye. *LubPs* cc, P5, hh; *Leop Esth* 9/10; *BibRadz Ez* 38/12; Y przyśzedł Iofzafat y lud iego brać łupow ich *BudBib* 2.Par 20/25, 2.Par 20/25; *PaprPan* Bv; *KlonWor* 10.

»w niewolą, do niewolej brać« [szyk zmienny] [w tym: kogo, co (15)] (16): *BielKron* 99v, 106v, 108, 280, 391v (6); Bo á co [...] człowiekowi od człowieká okrutnieyſzego lię zftác może/ iedno gdy rzeczy iego odeymuie/ w niewolą iy bierze/ y gárdło mu wydźiera? *ModrzBaz* 127; *StryjKron* 406, 677; *GórnRozm* Dv, D2, D3 [3 r.]; *PowodPr* 74; Biyćie ie y morduyćie/ y pośięgayćie/ y wyganiayćie/ y do niewoley fwoiey bierzćie. *SkarKazSej* 672a.

»na rzecz pospolitą brać [co]« = *konfiskować*: Ták Rzymianie karáli Miedz wyorywánie Y pługá łákomego w cudze lię wrywánie; Iż Oraczá y woły ná Rzecż pośpolitą Brano: abo więcż winá karano fowitą. *KlonWor* 5.

»do skarbu brać [co]« = *konfiskować* (3): y którychkolwiek znydziećie [...] bydź wyftępné przeciw temu zábronieniu náłżému: tedy ich té kupié do ſkárbu náłżego bierzćie *SarnStat* 275, 67 [*idem*], 886.

»z rąk, ręki, ręku czyich brać [kogo, co]« [szyk zmienny] (4): *GroicPorz* o2; przeto ſzáfunk ftołu Krolewſkiego z rąk Krolewſkich bierzefz/ iż ſye drugdy Krol ná daniu ſwym myli *OrzRozm* O2v; *ArtKanc* E20v; okręty one/ Krolewſkie dzieći ſobie powierzone/ Z ręku oycowſkich ſyná z corką bráły. *GrochKal* 5.

»gwałtem, gwałtownie brać« [szyk zmienny] [w tym: co (28)] (33): Iakom ya nyeprzyyal nagymyeny panczycze szeszcyá vozow [...] anym syemye na lacza bral gwałthem *ZapWar* 1512 nr 2143; A Száweł puftofzył też kościoł: chodząc po domiech/ y biorąc gwałtem męże y niewiáfty [*trahens viros ac mulieres*] *Leop Act* 8/3; *UstPraw* B2, E4v [2 r.], F; *RejZwierc* 16; *BielKron* 234v, 377v, 381v, 391, 450 (9); *BielSat* G4; *ModrzBaz* 72, 107v; *KochTr* 23 [2 r.]; *StryjKron* 477; *BielSen* 17; *GórnRozm* M; Grassor — Iako zbuica odzieram. Plundruię, gwałtem biore. *Calep* 463b; *Phil* F3; Aby żaden/ ták w mieśćie/ iáko y poſtroną/ żadnéy rzeczy mocą áni gwałtem brác ważyć ſie nie śmiał/ iedno ták iáko vtárguie. *SarnStat* 17, 509, 625, 674, 893, 1169 (6).

»kradomie [co] brać«: Ty kradomie wſzytko bierzefz *BierEz* N3v.

»brać [co] swowolnie«: Nieczyń krzywdy nikomu/ nie bierz nie ſwowlonie/ Ráczyé vproś/ dać káždy rychléy dobrowolnie. *WyprPl* C3.

»brać (po)tajemnie« [szyk zmienny] (4): Subripio – Taiemnię biore, vkradam. *Calep* 1020a; Wilk bierze potáiemnie [...] A lew gwałtem wydźiera *KlonWor* **5, **5v, 39.

»przez moc, mocą brać« [szyk zmienny] (4): *SarnStat* 17, 625, 893; A ktorzy przez moc biorą: ná Rzecżpośpolitą Przyczynę kładą, y ná potrzebę záwitą. *KlonWor* **5v. Cf »brać gwałtem«.

»przez zwycięstwo brać«: Expugno – Przez zwzieięstwo biore. *Calep* 396a.

»zeznanie swoje k sobie brać« = *cofać*, *odwoływać*: przeciwko niemu będą ſwiádczyć/ y nie odwoływać álbo zeznánia ſwégo kſobie nie będą brác [*et non reclamantes seu confessionem suam non revocantes JanStat*] *SarnStat* 408.

»zasię, zaś brać« = *odbierać* (8): *KromRozm* III Kv; dáć álbo nie dáć/ to w rękách koźdego ieft: ále dawízy záſye brác/ ſłownemu to nieprzyſtoi. *OrzRozm* O2, B2v, O2; *CzechRozm* 61v; GLádkość

od ciebie/ Venus; ále nietrwa w mierze: Bo co ty dałz/ to zálię znienáglá czas bierze. *KochFr* 54; *ActReg* 158; *WujNT* 416.

Szeregi: »brać i (a, albo) (nie) da(wa)ć; (nie)dawać, (albo, ale) brać« (4 : 3): gdy kápłáńfkim wrzędem záklina/ rozgrzełła/ śwýęcenyé dawa álbo byerze *KromRozm I* I3; *OrzRozm* N4v, O; tym iednym/ Król od Tyranná bárzo różnym iest: iż Tyran bierze/ á Król dáie. *OrzQuin* B, B, F3; *SkarŻyw* 36.

»kraść, (abo) brać« (2): *RejKup* g8; á nie pátrzi ná ręce twe/ iegli ty krádniesz ábo bierziesz *RejPos* 181v.

»brać, (a) pustoszyć« (2): odiechali daley plony bierzącz á pułtołząc. *MiechGlab* 34; *KmitaSpit* B3.

»brać a wydzierać«: fwoim poddánym/ nie pátrzáiąc ná to/ iegli łłufznie/ ábo niełłufznie/ ich włáfné máiętności biorą/ á wydzieráią. *GórnDworz* Ee5v.

α. Okradać, grabić [kogo] (6) : *LibLeg* 11/100v; piśchacz [...] do zidow abi mv prawy bili, ynaczyey chczał miłlicz yakobi ye bill brall *LibMal* 1553/177, 179; Kogo potkał tego brał/ á po drogach łupił. *RejZwierz* 33; *BielKron* 233v; *GórnRozm* M2.

a. Pobierać, wybierać, wyciągać podatki, daniny, opłaty itp.; żądać wynagrodzenia, świadczeń; accipere *Modrz, Vulg, PolAnt, JanStat; exigere* *Modrz, Vulg, JanStat; capere* *Modrz, JanStat; assumere, percipere, recipere, tollere* *JanStat; sumere* *Vulg (348) :* *MetrKor* 57/120 [3 r.], 120v, 59/281, 281v, 282 (8); przy káżdém oddawániu y wybierániu piéniędzy/ áby y ten co dáie y ten co bierze/ okazáli świádectwo cyrográfy ípolnie z obu łtron dánemi *ModrzBaz* 125; *SarnStat* 437.

brać co (233): *ZapWar* 1521 nr 2273, 1550 nr 2665; *BierEz* P3; *BielŻyw* 149; *MetrKor* 57/116, 116v, 120v [3 r.], 59/274, 275 (10); *ComCrac* I3v, 17v; *RejJóz* O7v; *SeklKat* L2, Yv; *HistAl* B3v, D6v, G6; *BielKom* E7v; *GliczKsiąż* G7, L8v, M7; Woyt winy bierze/ á nikt inny: iákoż wedle práwá Woytowi przynależą *GroicPorz* d3v, e4v, k3; *KrowObr* 76, 77, 183 [2 r.]; *RejWiz* 44, 187v; Y łtáło łie w thobie przećiwko zwyczáiowi włłech niewiáłth w płothách twoich/ [...] w tym żeś dawáła zapłátę/ á zapłáthyś niebráła *Leop Ez* 16/34, 3.*Esdr* 2/27, 1.*Cor* 9 arg [2 r.]; Stárołtowie/ Burgrábiowie/ Poborcy nie máią brác ípifnego *UstPraw* Gv, Cv, E [2 r.], Ev, E2v, E3v [2 r.]; *RejFig* Aa5v, Ddv [2 r.]; GDy poborce iéździli po domiech biegáiąc/ A łnadź wiécey niż trzebá z ludzi wydzieráiąc. Piłáł im/ ípráwiedliwie by łie záchowáli/ Tylko to co przyłtoi/ by wiécey nie bráli. *RejZwierz* 30, 123v; *BibRadz* I 8a marg, *Num* 18/17, *Ez* 18/8, 13, 17 (7); *OrzRozm* Cv, Rv; áby nieżóldowáli krolowi Fráncuřkiemu/ á iegli kthorzy iuż bráli piéniądze/ thedy áby wroćili/ ábo wypowiedzieli połługi łwoie *BielKron* 222, 6v, 44, 201, 289v, 306 (7); *KwiatKsiąż* K4; Pigneror, Záłtáwiam/ álbo bierzę záłtáwę/ Fánt. *Mącz* 299c, 299c; *OrzQuin* Y4; *Prot* C4v, A4; *RejAp* 132; *RejPos* 15v, 17; *BiałKat* 158v; Abyłmy im też ná czás/ w czym pofólgowáli/ Przes kilká lat dziełięćin y ółpow nie bráli. *BielSat* D4v, B3v, G; *KuczbKat* 330; *RejZwierz* 235; *BielSpr* 53v; *BudBib* 1.Reg 8/15, 4.Reg 12/7, 8, 15, *Ez* 18/17 (7); *MycPrz* I B; *CzechRozm* 171; *PapPran* Ff4v; Bo á ktoż nie zchéćią da raz ten dochod/ áby ná potym włzytkie dochody brał? *ModrzBaz* 139, 19v, 54, 78v, 79, 93 (10); *SkarŻyw* 284, 412 [2 r.], 482; *StryjKron* 16; *KochFr* 55; *KochMRot* B4; *BielSen* 16; *BielSjem* 19, 24; *BielRozm* 12, 32; *GórnRozm* G3v; *PapPran* I2v, K; *ActReg* 42, 46; *Calep* 805a; *GostGosp* 66, 122, 150, 152; *OrzJan* 124; *LatHar* 127; Krolowie ziemłcy od kogo biorą podatek ábo czyńłz? od łynow łwoich/ czyli od obcych? *WujNT Matth* 17/25, s. 108, 238 [2 r.], 416, 597, 600 (14); áby z nich nie brano

myt/ cęł/ mołtowého/ grobelného od ich włafnych rzeczy *SarnStat* 1196, 189, 202, 312, 350 [2 r.], 377 (68); *SkarKaz* 315a, 422a; *VotSzl* D3 [2 r.]; *CzahTr* F, L4; *SkarKazSej* 689a; 704a, *ZapKoscier* 78v; Nafzy/ nie lichwę/ ále interefse biorą *KlonWor* 76, 26, 32, 76 [3 r.]. Cf *Zwroty*.

brać ile (czego) (92): *MetrKor* 40/824, 57/120 [6 r.], 120v [5 r.], 59/281, 281v [4 r.] (22); *ComCrac* 18; NA ładzie Woyt zá fłowne przewinienie/ bierze s przewinioneo winy/ pięć grofzy y łzeląg. *GroicPorz* c3v, k3; *UstPraw* Cv [2 r.], C2 [2 r.], C2v [3 r.], Gv [2 r.], H2 (10); *OrzRozm* Rv; *BielKron* 321v; *Mqcz* 338b; Przetho nie máfz iże drzecie/ Máło nie dwa kroć bierzecie *RejZwierc* 234a, 187v; *SkarŻyw* 106; Podkomorzy zá ieden dzien, gdy ograniczył kilka dziedzin, pułgrzywny brął *SarnStat* 476, 804 [3 r.], 813, 816 [3 r.], 817 [6 r.], 821 [2 r.] (45); *PowodPr* 21.

brać od kogo, od czego (130): *ZapWar* 1521 nr 2273; *MetrKor* 57/120 [*idem*] 59/281v; *FalZioł* V 50; Dariusz krol Perłki do Alexandra po dań poślął którą przedtim na każdy rok od Philipa krola brął *BielŻyw* 149; *SeklKat* L2; *GliczKsiąż* L8v, M7; *GroicPorz* e4v, g3; *RejWiz* 187v; Płat Podkomorzego. [...] Podkomorzy álbo iego komornik nie ma więcej brąć od łkończenia gránic iedno trzy grzywny. *UstPraw* I2, Cv [3 r.], C2, C2v, E, Gv (10); *RejFig* Aa5v; Gdyż iuż dziś nie łromotá/ żadnemu człowięku. Lichwę brąć od drugyego/ plátem to náfzwáli *RejZwierc* 123v; *BibRadz Matth* 17/25[24]; z opcemi Krolmi łklády miewacie/ á od nich łurgelty bierzecie *OrzRozm* Cv; *BielKron* 44, 321, 428; *KwiatKsiąż* K4; *Mqcz* 299c, 338b; *OrzQuin* X4; *Prot* C4v; *BiałKat* 158v; ciężko rzecz pożyczaná wyciągáią á przeciwo Bożemu Przykazaniu takie ciężę od nich biorą/ iákie im ku ciálá ich obronie łą potrzebne. *KuczbKat* 330; *BudBib* 4.Reg 12/7, 8, 15; Podźmyłz dáley do tych Pánłtw ktore pohóldował/ Od Cefarzá/ Wenetow/ iako wielki hołd brął. *MycPrz* I B; *CzechRozm* 171; *PaprPan* Ff4v; *ModrzBaz* 10v, 54, 78v, 79; Niechćiał ztego ták wielkie^o vrzędu nigdy bogatym być: żadnych dochodow od poddánych niebrał *SkarŻyw* 482; *KochMRot* B4; kiedy mogąc brąć żywność y potrzeby od tych ktorym Ewángelią opowiedał/ iednák nic brąć niechćiał. *WujNT* 238, 416, 597, 600, 642, *Matth* 17/25 (8); Náfwigáciiey wolnéy brónić téż Stároftowie/ áni cłá od foli náfzény [...] brąć nie máią *SarnStat* 394; Stároftowie y Burgrábiowie od dánia w wiązánia nie máią żadnéy płacé, áni dárów brąć *SarnStat* 546; Pifárze ziemłcy y Grodzcy od łwiádkow trzy grofze brąć máią. *SarnStat* 578, 202, 326 [2 r.], 380, 401, 404 (69); *SkarKaz* 315a; *VotSzl* D3 [2 r.]; *SkarKazSej* 704a; *ZapKoscier* 78v; *KlonWor* 76.

brać u kogo (3): Bo załtawę brałeś v bráciey twoiey próžno *BudBib* *Iob* 22/6; *GostGosp* 122; *SarnStat* 884 marg.

brać z kogo, z czego, skąd (43): *BierEz* P3; Wrothny byerze łthich talęg 150 tholp wielkich okrom thego od káfzdego woza czo na tharg przyedzie po pyenyądzv *MetrKor* 57/120, 57/120 [2 r.], 120v [4 r.], 59/281v [2 r.], 282 [4 r.]; *LibLeg* 6/156; *WróbŻołt* 43/22; obieczyemy poddane náłfe dvchowne łwiczłkie przy volnołcziach ich zachowacz a czła na wodzie znich niebracz *ComCrac* 13v; *GliczKsiąż* G7; *GroicPorz* c3v; *Leop* 3.Esdr 2/27; *UstPraw* E2v; Cudzołziemcowi ná lichwę dáwác moželz/ ále z bráthá twego lichwy nie bierz *BibRadz* *Deut* 23/20; *BielKron* 289v; *RejAp* 132; biorąc okrutny pobor á łrogi podatek ze włzytkiey łzyrokołci łwiáthá *RejPos* 15v, 17; *BielSpr* 53v; *BudBib* 1.Reg 8/15; że łprołna rzecz z ludzkiego zábijánia pożytek iáki czynic/ ábo zyłk brąć *ModrzBaz* 27v, 19v, 94; *PaprUp* K; *GostGosp* 122; *LatHar* 127; *WujNT* 108, 416; z káfzdey częłci roléy ták wiele bráli/

y ták wiele płacono/ iáko fie tym którzy wyciągáią/ podobáło *SarnStat* 352 [*idem*] 928, 189, 340, 1148, 1196 (7).

brać na co (15): *MetrKor* 57/120 [2 r.] 59/281, 59/281v; *SeklKat* Yv; *GroicPorz* g3, k3; O Zołnierzách co biorą pieniądze ná żołd. *UstPraw* E3v, E3v; Sługowáli pierwey ftárym Krolom dworzánie/ po dzieściáti złotych ná koń biorąc *OrzRozm* Rv, R; á w ręku paćierze/ Ná iákié przy końciele bába pieniądz bierze. *KochFr* 55; *ActReg* 46; *SarnStat* 246; *VotSzl* E4v.

brać za co, za kogo (40): *MetrKor* 40/824; *RejJóz* O7v; *GroicPorz* c3v; Zydowie thylko Báránká offiárowáli/ á zá tho zadnych pieniędzy niebráli *KrowObr* 183, 183; Piárze od fszukánia w Księgách nie máią nic brác/ á zá lifty zówieszzone Pieczęćiami przyśádné máią brác dzieścięć grofzy *UstPraw* C2, C2v; *BibRadz Num* 18/17; *BielKron* 6v, 201; *Prot* A4; Bes wftáwy iáko chce ták zá kwartę bierze. *BielSat* B4v, B3v; *BielSpr* 53v; *Strum* F3v; *ModrzBaz* 144; A robiąc dzień cáły/ zá dzienną pracą brał dwánaście pieniędzy *SkarŻyw* 106, 412, 412 marg; *StrykKron* 16; *BielRozm* 12, 15; *Paprup* I2v; Iednę quártę pieniędzy fszkodę cíérpiący, zá ípásienie od wielkiego bydła bierze. *SarnStat* 675, 476, 817, 819, 820, 928 (13); *VotSzl* D3; *CzahTr* F; Porwie go z towarzysftwem ná Turecką ftronę: Przeda go do Budzyniá/ bierze zań Mámmmonę. *KlonWor* 26, 32.

brać na kim (2): *LibLeg* 6/156; gdzie [*na targu*] Vrzędnik ná Pánie namniey dzieścięcinę bierze. *GostGosp* 150.

brać ile od ilu = pobierać procent (6): Iákoż po fsześci złotych brác ode ftá w Rzéfzy Niemieckiey íeft pozwolono *SarnStat* 1274, 259, 696 [2 r.], 1273; Sá ludzie ktorzy wftyki Zydy przechodzą/ dzieścięć y 20. y 30. od ftá biorą. *SkarKazSej* 704b.

W przen (1) : Wielz że wftydy wkładność wielkie czyńfze bierze. *RejWiz* 44.

Zwroty: »brać liczbę« [*szyk zmienny*] = *odbierać rozliczenie* (4): *FalZioł* V 50; Nonne deus requirit ista [...] A zaż pan bog niebędzie ftego lidźby brał *WróbŻołt* 43/22; *BudBib* 4.Reg 12/15; y od słow nieuczćiwych niechay ie [*dzieci*] hámuia/ biorąc od nich liczbę słow y ípraw wftytkich. *ModrzBaz* 10v.

»brać [*kogo*] w dzieścięcinie, w poborze, w trybucie« [*szyk zmienny*] (5): Dziaćki náfze w dzieścięcinie biorą. *BielSat* G2v, G; biorą młodzieńczyki w trybucie *BielSpr* 3v; Niech nálfzych dzieći wiecey niebiorą w poborze. *BielSen* 13, 16.

Szeregi: »wycięgác i (ani) brác; brác i (abo, ani) wycięgác« (7 : 5): páfsterze y káznodzieie máią práwo brác y wycięgác potrzeby ku żywności y przyodzieniu/ od fwyh owiec. *WujNT* 600; podwód z dóbr ízláchetckich y Duchownych áby nie bráli/ áni wycięgáli. *SarnStat* 1183, 221, 243, 353, 817, 821 (11).

»żádać i brác«: Káznodziei Chryftufowemu ma być dano pożywienie/ ktorego święty Páwel nie brał chociafz go mogł żádać y brác. *Leop* 1.Cor 9 arg.

4. *Zabierać dla siebie, stawać się posiadaczem czego* (1371) :

A. *Zabierać dla siebie, zagarniać, przywłaszcząć sobie; opanowywać, zajmować; accipere Vulg, PolAnt; occupare, tollere JanStat; potiri Mącz; sumere sibi Vulg* (140) : Dżiwnymi mye imyony krzcífz/ á nic nye w wyęzuyefz. (–) Wey mnichá/ brałby. *KromRozm* I A3v; *ZapWar* 1551 nr 2684 [2 r.]; *GroicPorz* gg2v; nie mam they chćiwosci/ Abych miał brác gdzye nie mam nacż íprawiedzliwoći.

Bo pewnie wiem/ káždemu wšytko zginie márníe/ Kto do fiebie z łákomftwem co cudzego gárníe. *RejWiz* 125v; *BielKron* 168, 464v; *ZapKóścier* 14v; *WujNT* 742; *SarnStat* 601.

brać co, kogo (120): yako czo ya brala thom brala wdomv wlasznym tho czom narobyła szmazem szwym *ZapWar* 1532 nr 2401, 1532 nr 2401 [2 r.], nr 2480 [2 r.]; *BierRozm* 21; á iako częłto pirwšy z zyłku brał 5. zło. tako częłto wtóri brał 6. zło á yle razow wthori brał 7. zło. tyle razow trzeci brał 9. zło. *KłosAlg* G4v; *RejRozpr* B2v; iž goduiący iefli chcą biorą kubki s ktorých piją *HistAl* F2v; *GroicPorz* bb3v, gg2, gg2v, gg3v, kk2v; *RejWiz* 125v; *BibRadz Gen* 47 arg, *Prov* 21/22; *OrzRozm* H2; Turcy połáli Turkow 15. tyłięcy [...] woiowác á brác kráiny około Linczá y Wiedniá *BielKron* 211, 31, 53, 349v, 392v, 410 (8); *Mącz* 44d; *OrzQuin* S2v; Bez potrzeby nic nie bierze/ Co názyt inym rozdáie *RejPos* A2, A2v, 72v; *HistLan* Fv; *RejZwierc* 197v; przy ktorých wieżách były mošty co ie wzwodžono powrozy ná mur/ po tych mošciech bráli miáltá y Zamki *BielSpr* 61, 42, 63, 68; *BudNT* a2v; *ModrzBaz* 63; *SkarJedn* 133; *KochOdpr* C2v; *KochPs* 168; *MWilkHist* B4; Brodá do Wąłá/ łwego łásiadá/ tę wádę Naydowála/ że przed nią wysłzé mieyfce bierze *KochBr* 151; [figury szachowe] Krol s pánią bierze w połrzodku dwie poli *KochSz* A3; *KochPieš* 46; *PudlFr* 13; *GórnRozm* I3v; *PaprUp* F; *ActReg* 8, 14; *WujNT Hebr* 5/4, s. 452; ich wšyłtki dobrá ruchomé y nieruchomé imięniem pušcizny pánowie ich zwykli brác [*consueverunt occupare JanStat*]. *SarnStat* 653, 590, 640, 675; *WitošLut* A3; *KmitaSpit* A4; *SkarKaz* 81a, 206a, 240b, 422a; *CzahTr* H2v, Kv; *GosłCast* 72; *SkarKazSej* 679b, 692b; *KochPhaen* 20. Cf *brać co za czym*; *Fraza*; *Zwroty*.

brać co za czym (2): Prawda że złota wálzy przodkowie niemieli [...] Jednak za fwoim męłtwe^m wielkie pańłtwa brali. *KochSat* A3; *SarnStat* 1118.

brać po kim (17): Bo Gieradę/ to iefth łprzet y vbior niewiełci wedle práwá/ [...] bliłzfza po zmárłey Niewiełcie bierze. *GroicPorz* gg2, C2, ff3, ff4 [2 r.], gg2 [3 r.], gg2 (10); *OrzRozm* H2; *Mącz* 44d; Niech ná žiemi nie bęđzie wiek iego długi/ A po nim doštoioieńłtwo bierze kto drugi. *KochPs* 168; *SarnStat* 595, 601, 609; *CzahTr* Kv.

Ze zdaniem dopełnieniowym (3): *BierEz* Cv; *KromRozm III* G7v; Wezmę pieršcień każełzli/ thy ołtátek bierzy. Rzecze kmiotek/ nie pieršcień ále bierz co raczyłz *RejWiz* 126.

Fraza: »strach, trwoga, žal bierze [kogo, co]« [szyk zmienny] (3): (Ach áž mię łtrách bierze o tem mowiác) *ModrzBaz* 128; *GrabowSet* C4v, V3.

Zwroty: »czas brác« = *trwác* (2): więcey czáfu pokoy bierze/ niż woyná. *GórnRozm* K; *SarnStat* 42.

»(rowny) dział brác« [szyk zmienny] [w tym: z *kim* (4)] (8): *RejKup* ee2; powyedžył ze bill przy kradziezi łkor tich y bral rowny dżył łtimifž czechi *LibMal* 1550/156v; *GroicPorz* ff3v [2 r.], gg; *RejWiz* 48v; Widžifžli złodžieia/ nátychmiałt znim biežyłz/ á bierzełz dżył z cudžoložniki. [*et cum adulteris portio tua*] *BibRadz Ps* 50[49]/18; *HistLan* A3v.

»brác [co] w (rowny, spolny) dział« [szyk zmienny] (2): *GroicPorz* bb3v; czo łzyę tyczę o Ruchna Matczyneyę tę trzy szyołtri wrowny dżal braly *ZapKóścier* 61.

»dziedzictwo brác« [szyk zmienny] (3): *GroicPorz* gg2; á według imion oycow pokolenia łwego bęđá brác dżiedzictwá. *BibRadz Num* 26/55, *Num* 33/54.

»brác posag« [szyk zmienny] (4): po žonách nie biorą żadnych połágow/ iefžcže iey on mułi dáć ná łzáty *BielKron* 261; *BielSat* D4; *KochDz* 107; *BielRozm* 30.

»spadek brać« [szyk zmienny] (17): Gdyby kto zoftawił Oycá/ tedy Oyciec bierze ípadek y przed Mátką *GroicPorz* ff4v, C2, ff3, ff3v, ff4 [4 r.], ff4v [2 r.] (15); Brátá kto zábiie álbo Oycá, álbo íioftre, tákowy nie ma ípadków brać [*non succedunt in bona occisorum JanStat* 563] po zábitych *SarnStat* 595 [*idem*] 609.

»uczestnictwo brać« [szyk zmienny] [w tym: z kim (2)] = uczestniczyć (3): wiedząc ífz vcześnictwo z Heretykiem brać/ nic było innego/ iedno ná iego błędy zezwałć/ y znim zaráz wykłętym być *SkarŻyw* 300, 300; *SkarKaz* 4a.

»brać sobie« [szyk zmienny] (22): Przydzi do mego ogrodá: A bierz íobie coć potrzebá/ Pięniędzyc dáwac nie trzebá. *BierEz* Cv; *BierRozm* 21; *KromRozm III* G7v; *Leop Esth* 2/13; winá becżki/ takież owlá ítały przed domy/ brał íobie káždy wolno kto chćiał. *BielKron* 375v, 31, 53; *RejPos* 72v; *RejZwierc* 197v; *BielSpr* 63; *BudBib* 4.Reg 12/5; nieprzeftawáią żeby íię od Chryftufa zwáli/ ále nád to y od włáfnego imieniá iego tytuły íobie biorá. *BudNT* a2v; *SkarJedn* 133; Miniítrowie kácerfcy biorá wrząd kazánia y ízáfównia Sákrámenty/ oprócz dozwozenia y potwierdzenia przełożonych kościoła powfzechnego. *WujNT* 452, *Hebr* 5/4; *SkarKaz* 81a, 206a, 240b, 422a; *SkarKazSej* 679b, 692b.

»po śmierci [czyjej] brać [co]«: (2): Káżdá Wdowá po śmierci mężá, bierze ruchomé rzeczy *SarnStat* 639.

»brać (obiema) rękoma« = *zagarniać* (2): záležáles íwoię godność domá/ Infzy biorá przed tobá obiemá rękómá. *PudłFr* 63, 28.

praw. »brać [co] do rąk swych« = *obejmować w posiadanie*: biorąc do rąk íwych *bona pupillorum SarnStat* 585.

»(sobie) w (swá) moc brać« (2): Potior Doftawam/ olięgam/ w íwá moc biorę. *Mącz* 351d; *RejPos* 72v.

»w niewolstwo brać«: *Angario* Przymufzam/ Przyniewalam/ w niewolftwo bierzę. *Mącz* 9d.

B. *Uzyskiwać, dostępować, osiągać, nabywać, nabierać, napelniać się; capere Vulg, Mącz, JanStat; accipere Mącz, Vulg, JanStat; proficere, recipere Mącz, Vulg; sumere Mącz, Modrz; ferre, percipere Modrz (737) :*

brać co (571): ListRzeż; na íuchey ziemi ich wilgota vfkramia íie y bierze miarę GlabGad I3v, Gv, Lv; *SeklKat* Q4, T4v; (*did*) Czart íprokuraciá wyftápiwłfy bierze íobie ot pułczenie. (–) Panie íendzia otpułcz ze mi Niżłj zacznies íprawę ínimi *RejKup* z3v, h4v; niewidomi wzdrok biorá [*caeci vident*]/ chromi chodzą/ trędowáci oczyścięni zoftaiá *MurzNT Luc* 7/22; *GliczKsiąż* D6; *GroicPorz* gg3; *Leop Ez* 21/19; *BibRadz Ap* 22/17; *Modificor, Mierzę/ miarę biorę/ wymierzam Mącz* 228a, 26a, 63a, 165d; *HistRzym* 126 [2 r.]; *RejPosWiecz*² 95v; *BiałKat* 63v; Ták íż wízędy á wízędy pełniá íie á íkutečną exekuciá biorá ony írogie á nieomyłne dekretá Páńłkie. *RejZwierc* 184, 42v, 159v; Bo ácz pierwfze vfpřáwiedliwienie y grzechom odpułczenia bez žadnych załług náłzych bierzemy/ á wízákże wtorego vfpřáwiedliwienia y grzechom odpułczenia/ przez dobre vcżynki doftác mamy *WujJud* 109, 86v; *WujJudConf* 99v; *RejPosWstaw* [143²]v; *SkarJedn* 105, 110, 174; *Oczko* A4v, 16; A gdy widzieli ífz złe zwyczáie opułczác/ á ítáre íkładáiac/ nowe myfli brać musieli *SkarŻyw* 249, 26, 82, 107, 238; *NiemObr* 144; *KochPieś* 39; *ArtKanc* N9v; *ActReg* 14, 132; *GostGosp* 46; *GrabowSet* K, L, P4v; *LatHar* 187, 676; Íż ślepi widzą/ chromi chodzą/ trędowáci biorá oczyścięnie [*leprosi*

mundantur] *WujNT Luc* 7/22, *Matth* 11/5, *Apoc* 22/17, s. 143; kiedy sie grzeźny grzechow fwyh fpowieda/ y rozgrzeźlenie odnośi od kápłaná/ y zgoła bierze wfpławiedliwienie. *WysKaz* [23]; Słudzy przed woyną kiedy máią odpufczenie brác. *SarnStat* 943 *marg*, *6, 93, 484; *KmitaSpit* A2; *PowodPr* 20; *SkarKaz* 314a, 549b, 609b, 635; Obroki fnu fłodkiego chćiałem brác ftrófkány: Brałem/ áno nie fporo *GoslCast* 19; *SkarKazSej* 678b. *Cf* *brac co od czego; co u kogo; co z czego; co przez co; co czym; co za czym; Zwroty*.

brac co od czego, od kogo (63): Głupi nie śmiej się z mądrego/ Ale bierz rozum od niego *BierEz* M3v, H2; *PatKaz III* 113; *FalZioł* V 52; Nie ieft to z ich naturi ktora w łobie żagnego [!] fまく nie ma, ale on fまく bierzą od foli *GlabGad* I3, L8; *KłosAlg* A2v; *SeklWyzn nlb* 2v; *HistAl* Ev, I3v, I4v; iż tám żadne^o rozgrzeźlenia odnich niebierzećie *KrowObr* 159v, 84v, 154v; *OrzRozm* T4; *BielKron* 149, 267, 334v; *KwiatKsiąż* H2v; *Mącz* 209c, 432b; *OrzQuin* T3; *Prot* D2; *SienLek* 157; *RejAp* 63v [2 r.]; ogień/ záwdy ieft gorętfzy fám/ niż piec ktory od niego ciepło bierze. *GórnDworz* Kk, H, L15v, Mm4v; *RejPos* 68; *RejZwierc* 130, 242; *WujJud* 94v, 258v; á iż poważność y pewnoś fwoię nie od ludzi biorą/ ále fámę w łobie doftátecznie [!] máią. *WujJudConf* 27v, 121v; *MycPrz* I A4v; *PaprPan* T2; *ModrzBaz* 11v; *SkarJedn* 227; *SkarŻyw* 363; *CzechEp* 256; *ReszPrz* 13, 39 *marg*, 42; *WisznTr* 11; *Phil* O2; *OrzJan* 51; *LatHar* 13, 183, 344, 634; *WujNT* 233, 860; *JanNKar* Dv [2 r.]; *SarnStat* 1167, 1273; *SkarKaz* 457b; *SkarKazSej* 679a. *Cf* »brac powod swoj«.

brac co u kogo (2): Wy połyłaliście do Iohána/ y poświadczył prawdzie. Lecź ia nie v człowieká świádectwo biorę *BudNT Ioann* 5/34; *GrabowSet* C3.

brac co z czego, z kogo, skąd (253): *BierEz* L4, O4; wlfytki tznoty bierzą okraffenije z łalki *OpecŻyw* 46, 58v, 189v; *KlerPow* 11; węźowie [...] lażą do korzenia włofkie^o kopru/ a one^m łobie oczy wyciraia, á fład ołtrofc wzroku biorą. *FalZioł* I 51d, V 34v; *FalZiołUng* V 119; *GlabGad* H, K3; *LibLeg* 7/31v; *RejŁas* 411; Iáko łobie pan bog łubi wtych/ ktorzy fą fercá cíchego/ á fład biorą wielkie rádowanie y fwięći iego. *RejPs* 226v, 141, 145v, 146, 219; *RejJóz* C4v, L4; *RejKup* cc7v, ee3; *HistAl* K4; *MurzHist* G4; *MurzNT* 13v, 96; *KromRozm II* o3, r4v; *KromRozm III* D4v; *BielKom* C6, E4, E8v; á przifmákw tákich aby im nieftroili/ s ktorzychby fまく bráły ná wyfokóś á pychę. *GliczKsiąż* F5v, E6v, F, F2, L3; *LubPs* Yv, aa4v *marg*, cc6v *marg*; *GroicPorz* Bv, C2v, ddv; *KrowObr* Av, 56v; *RejWiz* 131 [2 r.], *Leop* B4v; *RejZwierz* 1, 44, 61v, 75v, 141v; *BibRadz* I 4, 5v, 336b *marg*, *Ex* 33/10, 1. *Thess* 1 *arg*; *BielKron* 334v, 461; *BielKronCies* Mmmm3; *Mącz* 34d, 162a, 295b, 347c; *OrzQuin* V2v; *SienLek* 14v, 24, 25; *LeovPrzep* F2v; *RejAp* 88, Ff5; *GórnDworz* B7v [2 r.]; *RejPos* 14v, 21, 23v, 46, 58v (19); *BiałKat* 356; *BielSat* H2; *HistLan* A2v; *KuczbKat* 5, 225, 355, 420, 425; *RejZwierc* 14, 19 [3 r.], 20, 20v, 23 (19); *BielSpr* c, 51; *WujJudConf* 29v, 66v, 250v; *RejPosWstaw* [41²]v, [110³]v; Aza biorą z niego [z drzewa] [*fabricabitur*] gwozdz dla záwiefzenia ná niem wfzelákiego nacźynia? *BudBib Ez* 15/3; *StryjWjaz* A2, A4, B2; twierdzi/ iż ci co sie ná nię fpufzczáli/ błogofławienftwá z niey ku ufpráwiedliwieniu doftawáli. Ktore iełliby iuz z przytomności Anioła onego byli bráli: á coźby sie im iefzcze ná nie/ ná onę obietnicę trzeba było oględáć y ná nię fpufzczáć? *CzechRozm* 45v, 24v, 102v, 111v, 112, 259v (9); *PaprPan* Ov, O3v; *KarnNap* A3, D3v, E4, F3v; *ModrzBaz* 23, 26v, 28, 36, 120 (7); *SkarJedn* A2v, 105; *Oczko* 5 [2 r.]; *SkarŻyw* 101, 203, 241 [2 r.], 268, 320 (13); *KochTr* 14; Od tego mieyfća we trzech milach tylko zdroie/ Z ktorzych dwie wielkie rzéce biorą tryby fwoie *KochJez* B3, B4v;

CzechEp 107, 125; *NiemObr* 32, 44; *ReszHoz* 124; *BielSjem* 15; *KochPam* 85; *ArtKanc* E7, H16, Nv, O14v; *BielRozm* 31; *Paprup* D3v, Kv; *GostGospGroch kt*; *WerGość* 221, Twárdy krzemieniu/ fkađ frogi fмок bierze Płomień *GrabowSet* D3v, B, E2, Hv; *KochFrag* 49; *LatHar* 353, 430 [2 r.], 641, 663, 676 (9); *WujNT* 293; *WysKaz* 35; *SarnStat* 195, 265, 641, 909, 1242 (6); *GrabPospR* L2v, L3 [3 r.], L3v, L4; Máłzt/ z ktorego Okręt bieg fwoy powierzchni bierze *PowodPr* 2; *SkarKaz* 39a, 81b, 347b, 421a, 488b (11); *VotSzl* A2; *CzahTr* C, C3v, G2, I2; *GoslCast* 6, 12, 43; *PaxLiz* A3; *SkarKazSej* 680b, 681b, 687b, 690b, 695b; *KlonFlis* E4; *KlonWor* 8; *KochPhaen* 1. Cf »brać pomstę«, »brać winę«.

brać co przez co, przez kogo (14): *KrowObr* 56v, 60, 74, 177; OZNAymuię wam brácia Ewángelią [...] przez którą bierzećie zbáwienie [per quod et salvamini] *Leop* 1.Cor 15/2; *BielSpr* 63; *SkarŻyw* 268; *ArtKanc* N15v; *LatHar* 199; *KolakCath* B3; *KolakSzczeń* A2; *SarnStat* 1098; (marg) Ziemiá fię niewinną krwią plugáwi/ y bez krwie oczysćiona być nie może. (-) y nie może inákłzeg^o rozgrzelzenia ábo oczysćienia brác/ iedno przez krew tego ktory krew drugiego rozłał. *SkarKazSej* 704a, 687b.

brać co czym (10): *GliczKsiąz* K7; Sznur cieielski/ którym miarę przy budowánium bierzą. *Mącz* 8c; *BiałKat* 326; *WujJud* 223 marg, Nn2; *WujJudConf* 108v; *SkarJedn* 30; *CzechEp* 241; Iáko bowiem ich poządliwością/ y inemi fprawámi nieprzyftoynymi bywa zaráżona Rzeczpópolita/ ták záfie wfttrzeźliwością y miernością poprąwę fwą bierze cnothá *Phil* P2; *GrabPospR* M.

brać co za czym: ktore [sejmy] by mogły lepszy koniec brác za takowym spolnym posłow z IchM porozumiewaniem *Diar* 84.

Zwroty: »(wy)ćwiczenie brác« (3): ábyfmy z przyładów tych/ wyćwiczenie bráli/ z ktorych zaflug wefela fię nápełniamy. *LatHar* 430; *SarnStat* 1242; *VotSzl* E4.

»gorę brác« [szyk zmienny] [w tym: nad kim (1)] (5): *NiemObr* 169; *Phil* Q; Niechay nieprzyiaciel nie bierze gory nad nami. *LatHar* 179; *PowodPr* 33; gdy heretyctwo rozmnożyćie/ ábo gorę mu brác dopuścićie. *SkarKazSej* 688a.

»koniec, dokończenie brác« [szyk zmienny] (14): *RejKup* G, Ov; *Diar* 84; *DiarDop* 109; *GliczKsiąz* F2; iż záfwdy złe á márne dokończenie bierze ono zebránie iego/ á w niwecz fię záfwdy muśi obroćić potomftwo iego *RejPos* 115v, 218, 218v, 322v; *ModrzBaz* 96v; Grá koniec bierze/ kiedy náiechány Krol nie ma nigdzyey vciec pewney fciány. *KochSz* A3v; *GrabowSet* E2; *KolakCath* A3v; *SarnStat* 809.

»brać moc, mocności władzą« [szyk zmienny] (29): *FalZioł* V 103; Przeto ludzie chorzy bywaią mgli iż w ich kołciach takowy tuk wyficha. A gdy tuk záfie narafta tedy człowiek moc bierze. *GlabGad* D2v, C8v; *KromRozm III* L3v; A tháki fię mocnie rozraftáło fłowo Páńfkie/y bráło moc. [confirmabatur; *WujNT* i zmacniało się] *BibRadz Act* 19/20, *Sap* 16/24; *BielKron* 162v; Late vagatur ignis, Bárzo fię fzerzy/ Bierze wielką moc. *Mącz* 185c; *RejAp* 165; *BiałKat* 313v; Za czym nafz ięzyk on przed laty tak zacny [...] bárzo z chodzi/ á Lacina lub Włófzczyzna z Niemczyzną moc v nas biorą *BudBib* I b4v; *ModrzBaz* 36; *SkarJedn* 30; *KochPs* 56; pobożność wfercách ludzkich tyła/ boiazń fię Boża fzerzyła/ miłóśierdzie moc bráło/ fprawiedliwość/ pokoy y vprzeymość miedzy ludzmi roflá *SkarŻyw* A2 ded, 320, 373; *KochFr* 27; *ActReg* 82; *GrabowSet* Hv; á fkazánia przez nié vczynioné biorą mocności władzą [robur accipiunt firmitatis *JanStat* 505] *SarnStat* 748, 21, 80 [2 r.], 744, 779, 908 (8); *SkarKaz* 488b.

»brać naukę« [szyk zmienny] = *uczyć się* (18): *MurzHist* G4; Co za náuki napotrzebnieyfze s tego Pfallmu łobyte brác mamy. *LubPs* aa4v marg; *Leop Eccli* 6/18; *OrzQuin* T3; *RejPos* 14v, 73; *HistLan* A2; *KuczbKat* 425; Íthárayze mu fie pilno o iákiego [...] preceptorá/ áby náuki flufzne y obyczáynie poczćiwe mogł z niego brác y obaczác. *RejZwierc* 7v; *KarnNap* F3v; *SkarŻyw* 581, 598; *ReszPrz* 39 marg, 42; *LatHar* 353; *WujNT* 293; *SarnStat* 909; *SkarKazSej* 679a.

»brać nienawiść, waśń, zajátrzenie« [szyk zmienny] (4): wízákże gniewác fie/ álbo waśń brác [*stomachari aut odium capere Modrz*] ná tego/ ktory ták rozumie [...] nie ieft rzecz dobra *ModrzBaz* 65; Bo gdy nienáwiść brác poczną przeciw Ítárszym: iufz znimi roście á do wízytkiego dobrego im Ízkodzi. *SkarŻyw* 334, 88, 334.

»pobudkę brać« [szyk zmienny] = *być pobudzonym* (7): okráfy z głowy/ ktorą fie bliźni gorfzy y do złego pobutkę bierze/ ziąć niechcá? *SkarŻyw* 16, 201; dałci Swięte Íwoie ná przykład: z ktorych możefz wzory wybierác/ náukę odnośić/ y pobudkę ku wízelkiej pobożności częftá y wielką brác. *LatHar* 676, 50, 263, 662, 663.

»pochop brać« [szyk zmienny] [*w tym: w czym* (5)] (10): *BielKron* 461; Proficio, Poftępuyę/ Zámagam fie/ Pochop bierzę/ Pochadzam. *Mącz* 116a; *Oczko* 28; Wnáuce brał prętki pochob pod onym flawnym miłtrzem *SkarŻyw* 459, 13, 178, 200, [237], 308; A żagle roftoczóné pochóp z wíátru bráły. *KochPam* 85; *VotSzl* A2.

»pociechę, pocieszenie brać« [szyk zmienny] (22): *OpecŻyw* 189v; *MurzNT* 96; *RejWiz* 131; A wierni áby też s thego pociechy Íwoie á roskofzy Íwoie y bráli y poznawáli *RejAp* 88, Ff5; *RejPos* 113, 223v [2 r.], 256v; *BialKat* 356; *GrzegŚm* 12; *RejZwierc* [28³]v, 198v, 263, 263v; *CzechRozm* 24v, 111v, 112; *KarnNap* D3v, E4; przez Íen z Chryftufem rozmawiałá/ y wiele poćiechy y náuk bráá. *SkarŻyw* 581; ERato złotowłofá/ y ty wdźięczna lutni/ Skąd poćiechę w Íwych trofkach biorá ludzie Ímutni *KochTr* 14.

»początek brać« [szyk zmienny] (16): trąd [...] początek bierze we krwi, kończąc fie w człónkach. *GlabGad* C7v; *KłosAlg* A2v; *KuczbKat* 5; *WujJud* 94v; *RejPosWstaw* [110³]v; *Oczko* 5; *SkarŻyw* 394; *GrabowSet* C3, E2; *LatHar* 13, 183, 344, 634; Moc twoiá Bofka człeku ná świećie żyć dáie/ Przez nią początek bierze y przez nią vftáie. *KołakCath* B3; *WujNT* 860; *SarnStat* 1167.

»brać pomnożenie, rozmnożenie, wzrost, incrementum« [szyk zmienny] = *pomnażać się, wzrastać* (18): *PatKaz II* 56; y bralé pomnożenie w żydowłwie [*et proficiebam in Iudaismo; WujNT postępowałem*] *Leop Gal* 1/14; *BibRadz Eph* 4/16; *RejPosWstaw* [41⁴]v [2 r.]; *CzechEp* 107; *NiemObr* 32, 44, 144; *GostGospGroch kt*; Nie iżby Íam brał w mądrości iákie pomnożenie [...] ále iż fie mądrość iego ludziom po lekku pokázowálá. *WujNT* 201; przez dowćip kupiecki [...] Rzeczpołpolita Ízláchetné zwykłá brác rozmnożenié [*accipere inerementum JanStat*] *SarnStat* 1098, *nib* 3v, s. 195, 964; *PowodPr* 26; *SkarKazSej* 680b.

»brać pomstę [z kogo]« [szyk zmienny] = *mścić się, karać* (6): *BielŻyw* 81; *KuczbKat* 315, 375; PANie w popędliwości twoiey nie karz mię/ á w gniewie twoim nie bierz pomfty ze mnie. *LatHar* 161, 159, 611.

»[w czym] postępek brać« = *postępować, rozwijać się* (2): áby w młodych lecich náuczyły fie infzych ięzykow/ w ktorych też dziwnym obyczáiem poštěpek fwoy biorą *RejPosWstaw* [41³]; *SkarŻyw* 192.

»brać powod svoj [od czego]« = *pochodzić, wywodzić się* (3): *RejPosRozpr* o2v; názywác ánioły Boże tym imieniem Elohim/ ktore powod fwoy bierze od názwiłká tego El/ ktore moc znáczy *CzechRozm* 51v, 15v.

»brać pożytek« [szyk zmienny] (53): *BierEz* O2; *BielŻywGlab nlb* 11 [2 r.]; *RejPs* 66, 146; *ZapWar* 1547 nr 2611 [3 r.]; *HistAl* K4; *LubPs* cc6v marg; *GroicPorz* ddv; co zá pożytek bierze vpokarzáiác fie [quid proficit humilando se] *Leop Eccli* 34/31, k. B2; *UstPraw* G4; *BibRadz* I 4, 5v, *Ex* 33/10; qui rei usum capit, cuius usus est Ten któri bierze pożytek/ dzierzawcá *Mącz* 510d; *RejPos* 58v, 226; *BielSat* H2; *KuczbKat* 225, 355; *BudBib* 4.*Esdr* 4/34 [35]; tedy nie ieden z tąd pożytek biorą/ ále ich wiele náyduiá. *CzechRozm* 259v, 259, 259v, 260v, *2v [2 r.]; *KarnNap* A3; A kogo to nieboli/ iz niektórych zacnych ludzi náuká [...] pożytkow sobie właśnie należących/ niebierze? [fructus debitos non ferret Modrz] *ModrzBaz* 132v, 28, 120, 130v, [2 r.]; *KochPs* 166; *SkarŻyw* 544; *LatHar* 209; *WujNT* 233; *SarnStat* 265, 641, 1273; ták ci co z máiętności fwych pożytki fwe máiá/ iáko y ci co z obcych/ *quoquo titulo* z nich pożytki biorą *GrabPospR* L2v, L2v [2 r.], L3 [2 r.], L3v, L4, M; *SkarKaz* 421a, Ooood.

»brać przykład, przykładność« [szyk zmienny] [w tym: z kogo, czego (74), od kogo (9)] = *wzorować się na czym, naśladować* (93): sin [...] Niemoże miecz czwiczienia lepszégo/ Iedno biorąc przikład z oycza swégo. *KlerPow* 11; *FalZiołUng* V 119; *RejLas* 411; *RejPs* 141, 145v; *SeklWyzn nlb* 2; *RejJóz* C5, L4; *RejKup* cc7, ee3; *HistAl* Ev; *MurzNT* 13v; *KrowObr* Av; *BielKom* C6; *GliczKsiąz* E6v, F; *KrowObr* 154v; Iopá tego dołwiadczał w vprzeymey ftałości/ Aby z niego y ini bráli przykładności. *RejWiz* 131; *RejFig* Dd6; *RejZwierz* 1, 44, 70, 75v, 141v; *OrzRozm* T4; Młodzi záfię ludzie od nich biorą przykład z dobrych obyczáíow *BielKron* 334v; *BielKronCies* Mmmm3; Exemplum do aliquo capere, Przykład z kogo brać. *Mącz* 34d; Sumere exemplum ab aliis, Brác przigład [!] od ynfzych *Mącz* 432b, 162a, 295b, 347c; *SienLek* 14v; *RejPos* 9, 14v, 21, 23v, 46 (15); *KuczbKat* 420; *RejZwierz* 14, 19 [3 r.], 20, 20v, 23v (17); *BielSpr* c; *PaprPan* Ov, O3v; dźiatki y młodzieńcy [...] od rodzicow/ biorą przykład á vczą się/ coby też oni czynić mieli *ModrzBaz* 11v, 13v; niechcę iedno zdzieci máłych przykład brác/ ná męże dołkonále pátrzyć y znich fie vczyć nie będę. *SkarŻyw* A5, 103; *CzechEp* 256; Bierz z oycá fwégo przykład ktory też té wzory Z oycá fwego wybiéraf idąc iego tory. *KochJez* B4v; *ReszHoz* 124; *BielSjem* 15; *PudlFr* 57; *ArtKanc* E7, Nv; *KochFrag* 49; *SkarKaz* 38b, 578a; *VotSzl* A2; *CzahTr* C, C3v, G2, I2, I2v; *GoslCast* 6, 43; *SkarKazSej* 690b, 695b.

»brać (po)radę« [szyk zmienny] = *radzić się, myśleć o czym* (6): Porozumiáła orlą zdráde/ A o pomście brála ráde. *BierEz* H3, H2; w rzeczach thrudnych od fędziow poradę bierz *FalZioł* V 52; *RejAp* 145 [2 r.]; *RejPos* 339.

»serce brać« [szyk zmienny] = *ośmielać się* (2): A iákoż tu nieprzyiáciel ferczá nie ma brác? *RejZwierz* 185v; *SkarKaz* 672a.

»złe serce [ku komu] brać« = *obrażać, gniewać się*: á z máłych przyczyn y podeyrzánia niepewnego/ złe ferce ku drugiemu biorą *SkarKazSej* 675a.

»brać siłę« [szyk zmienny] = *wzmagać się* (5): Z przodku fie złemu przeciwiay/ Siły mu brąc nie dopuńczay *BierEz* N; y áffekty y przychylności mnożą fie/ á siły byerzą. *GliczKsiąż* D5, L3; *GórnDworz* M7v, S3.

»skutek (swoj) brąc« [szyk zmienny] (4): *LibLeg* 11/164; *DiarDop* 109; wnetże prorocstwo Dánielowe/ [...] fktek fwoy brąc poczęło *CzechRozm* 168v; *ActReg* 19.

»śmiałość brąc« [szyk zmienny] = *ośmielać się* (10): Drugi ras z nim fie zetkálá Nieco fie wždy przelęknělá: Ale więtfzá śmiałość brálá/ Im częścicy lwá potykálá. *BierEz* H3v, I3, L4; *GliczKsiąż* K7; *BibRadz* 1.*Mach* 4/35; *BielSpr* 51; Masculo – Męska śmiałocz biore. *Calep* 641b; *GrabPospR* K4, N3; *SkarKazSej* 672a.

»brać trwogę« = *trwożyć się*. Nie dármo ftrafzliwe fny przed tym mi fie fniły/ [...] Od kąd w fie poczynáło ferce me brąc trwogę. *WisznTr* 11.

»winę brąc« [szyk zmienny] [*w tym: z kogo* (2)] = *karać* (3): *GroicPorz* B4; *BielRozm* 31; Sámo przyrodzenie iáko z niewdzięcznych fynów/ winy bierze: tego ná ręku/ tego ná nogách karze *KochPij* C2.

»wroźki, wieszczbiarstwo brąc« = *wrożyć, wnioskować* (2): Tez z pępka nieiakie wroźki bierze: mieniąc. Gdy niewiafta pierwfze dziecie ma/ tedy mu pępek oględać. *FalZioł* V 34v; *Mącz* 271a.

»brać wzor, wizerunek, kształt« [szyk zmienny] [*w tym: z kogo, czego* (19), *od czego* (5)] = *wzorować się na czym* (27): *BierEz* O4; *GliczKsiąż* F; niewiem by inne fádowne Lawnicze mieyfłce było/ s ktorego by sobie inne Miáftá y Miálfteczká kftałt y wzor ku nálládownániu mogły brąc/ iáko s Krákówfkiego *GroicPorz* C2v, Bv; Tedybych mu wyftáwił tego Spytká cnego/ By brał ná wżem wizerunk/ s cnotliwych fpraw iego. *RejZwierz* 61v; *BibRadz* 1.*Thess* 1 *arg*; Conformo, Prziformuyę/ Xtałt biorę/ Prziłtołuię. *Mącz* 134b; *Prot* D2; *GórnDworz* B7v [2 r.]; *StryjWjaz* A2, B2; *PapPan* T2; *ModrzBaz* 26v; ná ony drugie męczeńniki oczy obracał/ á znich wzor ćierpliwości brał *SkarŻyw* 441, 332; *KochPhaen* 1; *WerGośc* 221; *PapUp* D3v; *OrzJan* 51; *JanNKar* Dv [2 r.]; *GostCast* 12; *PaxLiz* A3; *KlonFlis* E4.

»brać zapłatę« [szyk zmienny] (22): *OpecŻyw* 50v, 188v; *RejKup* k5; *BibRadz* *Matth* 6/2, 5, 17, *Ioann* 4/36; *RejPos* 57v, 126v; *GrzegŚm* 12; káždy bierze zapłatę wedle roboty fwoiey A iáką kto miárką mierzy/ táką mu bywa odmierzone. *RejZwierc* 184v; zapłatę ktorą Pan dawa [...] á my bierzemy choćiafmy nie dorobili. *WujJudConf* 112v; *BudBib* *Ioann* 4/36; *ModrzBaz* 134; *WujNT* 263, 275, *Matth* 6/2, 5, 16 (6); *SkarKaz* 8b, 549b.

»brać zdrowie« [szyk zmienny] = *stawać się zdrowym, być uzdrowionym* (16): Czemu nie kiedy ludzie chorzi bierzą zdrowie gdi zakufzą pokarmow ktorich fie im zachce w niemoci *GlabGad* K7; *BielKom* E8v; *KrowObr* 56v [2 r.], 74, 82 [2 r.], 99, 112v [2 r.]; Wiele też Párálizem zaráżonych y chromych/ zdrowie bráło [*claudi curati sunt*] *Leop Act* 8/8; *BielKron* 78v, 149, 344; *RejPos* 68; *RejZwierc* 94v.

»znak, poznanie brąc« [szyk zmienny] = *poznawać, wnioskować* (4): lekarze pilno fie według Ipořim fprawuią/ á filne iudicium, albo to ifte poznanie niemoczy iáko rychło fie dokona: biorą. *FalZioł* V 10; *LibLeg* 7/31 v; *SienLek* 24; Páweł Apořtoł ták wielce waży kárność domową/ iż zniey bierze

wielki znak tego kto się godzi być *Episcopem* [*ex hoc magnum sumat argumentum futuri ecclesiae episcopi Modrz*] *ModrzBaz* 23.

»brać zwyczaj« [szyk zmienny] (3): *GliczKsiąz* D3v; y będę zwyczaj brał w śprawiedliwościach twoich [*exercebor in justificationibus tuis; ćwiczyc się będę Wu]* *Leop Ps* 118/48; *SarnStat* 1267.

Szereg: »brać i odnosić«: y pożytek z nich [*Świątości Pańskich*] który przyśtoi/ á dla ktorego są wstawione/ brąc y odnosić mogli. *KarnNap* A3.

a. *Nabywać, kupować, wymieniać, pożyczać; accipere, capere PolAnt; recipere, sumere JanStat* (27) : Idźcie kupuycie bez złotych/ á bierzcie bez pieniędzy. *RejAp* 44v; *Kramárká*. Dáły sie nam ty borgi znać/ Wszytko sie każą pozywać/ A gdy bierze pięknie mowi/ Ale kiedy da á kto wie. *RejZwierc* 235c; *ZapKościar* 69v.

brać co (23): nie dobrze kupiey znalaz/ Ządne bierzefz/ cudne pufzczafz: Weźmi z onych cudnych iednego/ A nie kupuy tak szpetnego. *BierEz* B3; *LibLeg* 10/96v; *RejZwierz* 136; *Zboże/ Sukno/ y Ołow/ mięso* tanie brali *BielSat* D3v; *MWilcHist* C3v; iedno cudzoziemcom łamym będzie wolno [...] ná téż mieycá składowe przyeżdżić: y tam zaśię towary wšelakié brąc/ nákládác y wywozić *SarnStat* 1230, 373, 929 [2 r.]. *Cf* *brać co od kogo; co za co; co po czym; Zwroty*.

brać co od kogo (5): dali na tą kolaczia po 5 grofchi A Pyotr dawal na wyno kthore brali od storcha *LibMal* 1552/172; *BielKron* 443v, 451v, 452v; Náśienie ogrodne/ gdy ieden od drugiego Vrządnik od Vrządniká bierze / ma to bydź miedzy nimi/ áby ie plácił ieden drugiemu *GostGosp* 124.

brać co (ile) za co (za ile) (8): *OpecŻyw* 56; s ktorými iął frymárki czynić/ to ieft/ brał od nich Perły rozmáithe/ białe y czyrwone zá kłó/ zá dzwonki/ zá igły *BielKron* 443v, 54v, 378v, 452v, 453v, Zamfz przedaią kopy cołmy lefzem zwáli/ Zá trzy grofze takową kórkę pierwey brali. *BielSat* B4; [*idem*] *BielRozm* 14.

brać co po czym (2): *UstPraw* E; ktorą sól ludzie szlacheccy/ nie drożey iedno po grofzy dziewięćdziesiąt y trzy plácić ná Komorze máią/ biorąc Wielickiéy beczek dwie/ á Bocheńkiéy trzecią po iednych pieniądżach. *SarnStat* 394.

Zwroty: »brać [co] handlem«: á zgraiá kupcow krolewfkich hándlowali (oną) zgraią (koni) (*marg*) wł. bráli zgraię hándlem (ábo zapłatą (-) *BudBib* 3.Reg 10/28.

»brać wzajem«: Bierze w zaiem niezbożnik á nie pláci [*Mutuum accipit impius et non reddit; Będzie pożyczal grzesznik a nie zapłaci Wu]* *BudBib Ps* 37/21.

b. *Zapóżyćcać, przejmować, czerpać; accipere Vulg* (31) :

brać co (22): *PatKaz III* 140v; *BibRadz I* 1a *marg*, II 120c; *BielKron* 112; zową ią Látinowie Cholera, od Grékow biorąc przezwifko. *SienLek* V2v, V3v; Tedy sie to w. m. nie podoba/ kiedy Polak bierze w Polfzczynę Czelkie słowá. *GórnDworz* F2v, R4v, T6v, Mm4v; *KuczbKat* 355, 410, 415; *CzechRozm* 20; *SkarŻyw* 257; *CzechEp* 371; *NiemObr* 43, 72; *LatHar* 86 *marg*; *SarnStat* 283, 1261. *Cf* *brać co u kogo*.

brać od kogo (7): uypyfá dwanałczye regul szwyatofczy byoracz trzy, od dauyda szwyatego, trzy od crifoltoma dwoye trzy drugye, od szwyatego byernata *PatKaz III* 140v; *SienLek* V2v, V3v;

KuczKat 355; gdyby fie oni z Kościołem nie zgadzáli/ á od nas nie bráli/ łowkaby iednego Trydeitom odpowiedzieć nie umieli. *WujJud* 44; *NiemObr* 45; *KochCz* A4.

brać co u kogo: A przeczbychmy nie mieli v nich brác łow/ ponieważelmy z nich poźli [...] Aza lepiej inŷy czynią/ ktorzy [...] v Niemcow/ albo v Włochow łow pożyczaią? *BudBib* I b4v.

brać z czego, z kogo, skąd (23): *BibRadz* I 1a marg, II 120c marg; *BielKron* 112; *Górndworz* R4v, T6v, Mm4v; *KuczKat* 355, 410, 415; *CzechRozm* 20; Naydą też Plebani wykład obrzędow Krztu świętego w Káttechizmie Rzym^mfkim [...] Przetho mogą z tám tąd brác/ iefliby czego im tu niedoftáło. *KarnNap* C2v; *SkarŻyw* A5, 257, *CzechEp* 125, 371; Abowiem Chriftus Pan z Moyżefzá/ z Pálmow/ y z Prorokow/ świádectwá brał/ y Zydy do piłmá odŷyłał *NiemObr* 72; Introity zá Apoštołow z pálmow brano. *LatHar* 86 marg; *WujNT Ioann* 16/15; *SkarKaz* 580a; *SarnStat* 283, 1261; *CiekPotrSzym* ?)(3v. Cf *Szereg*.

Szereg: »brać i czerpać«: tedy z tám tąd Plebani ty rzeczy niech biorą/ ktore służyć będą mogły ku tego mieścá wyłożeniu: á oŷtátek brác y czerpác będą z piłmá świętego. *KuczKat* 415.

c. Wywodzić, dowodzić, argumentować (14) :

brać co (13): Czudnołzcz czyala maryey panny łtąd byorą gdy marya byla naŷzlachethnyeyŷza na dułly nad łtworzenye tako myala bycz nadofkonalŷza wczyele y nalepŷza *PatKaz III* 117v, 119; *KromRozm II* o3; *BibRadz* I 461; *CzechRozm* 24v, 56. Cf *Zwrot*.

brać od czego (2): *BibRadz* I 346; Ale pan Chriftus [...] dla czegoby też Bogiem názwany być miał/ dowodzi. Y bierze dwa dowody/ ieden od poŷwięcenia: á drugi od vczyńkow ŷwoich *NiemObr* 101.

brać z czego, skąd (12): *PatKaz III* 117v, 119; *KromRozm II* o3; Też głupi żydowie máią zá to s Tálmutu/ áby Bog był cielefny máiąc ręce y ramię y głowę/ biorąc s piłmá ŷwiętego gdzie fie częŷto miánuie práwicá Boża/ álbo przez ramię iego/ gdzie fie to rozumie moc iego *BielKron* 465v; *BibRadz* I 461; *GrzegŚm* 52; Czego áby Pleban dowiodł/ tedy ludzie vpominác będzie mógł/ z onąd biorąc dowody y rzeczy doŷtátek/ co ŷie o Świętoŷci Pokuty iuż ná ŷwym mieyŷcu powiedziało. *KuczKat* 300, 300; *CzechRozm* 24v, 56; *NiemObr* 40, 77.

Zwrot: »dowód brác« [*szyk zmienny*] (7): *BibRadz* I 346; *GrzegŚm* 52; *KuczKat* 300 [2 r.]; Dowod X. K. ktory łtąd brał/ iż Chriftus Pan potrzykroć Piotrowi mowił/ Pás owce moie rć. Ku tey rzeczy nie służy. *NiemObr* 40, 77, 101.

d. Zawierać, czynić przymierze, ślub itp.; pangere Modrz, PolAnt; inire Modrz; assumere *JanStat* [co] (42) : przysyangamy y slbvymy y byerzimy y wŷlzyłyŷmy, snayelznyeyŷzem panem a panem Sigmvnthem krolem polŷkiem [...] dobri myr y pokoy *LibLeg* 6/158v; brał znáiomóŷ z ludźmi wielkimi *BielKron* 24v; Sequester, Yednacz który bierze miedzy łtronámi yednánie *Mącz* 384c; Z Minerwą záchowánie znác że dobre bierze *PaprPan* M4v; *SarnStat* 1087.

Zwroty: »przymierze brác« [*szyk zmienny*] [*w tym: z kim* (13)] (16): *FalZioł* V 52v; ábych wział tablice kamienne/ tablice przymierza kthore Pan brał z wámi *BibRadz Deut* 9/9, *Iud* 3 arg, *Ose* 12/1, *Act* 12 arg; Poŷłał tedy Zygmunth Krol poŷły ŷwoie łnimi do Moŷkwy [...] ci to bráli przymierze z Moŷkwą ná mieyŷcu krolá Polŷkiego pod przyŷięgámi. *BielKron* 435v, 47v, 147, 225, 383v; A áczkolwiek pokoy miedzy łobą częŷto łtánowili/ ále go záŷię dla ledá przyczyny rwáli: przymierze

bráli/ á zásię ie tárgáli [*pangebantur foedera et rescindebantur Modrz*] *ModrzBaz* 105v, 126v; *StryjKron* 566; *RybGęśli* C2v; *PowodPr* 39; *KlonFlis* E4.

»ślub, ślubu brać« [*szyk zmienny*] [*w tym: z kim (16)*] (20): *BierEz* R4v; A z iednaycie Commiffyią Rozwieć tę Contrybucią Boć iáko íkoro náłtáá Ták wnet z wiárdunkiem flub bráá *RejRozpr* G2; *RejJóz* G4v; *RejKup* r7; *KromRozm I* C2; *RejWiz* 58; *RejZwierz* 7; iefli do niey w dom przyiedzie flubu brác. *BielKron* 343v, 21v, 60, 97v, 344, 346 (7); Marito, Ożeniam íe/ teź ydę zá mąż/ włtępuyę w małżeński ítan/ sliubuyę íe/ Bierzę íliub. *Mącz* 210a; Bo tu nie ináčzey iedno iáko żoná z małżonkiem bierzemy flub s swoim Pánem/ á poślubuiemy mu mocno dzierzeń ítałość wiáry íwoiey. *RejPos* 154; *RejZwierc* 223; *StryjKron* 512; *KochWz* 139.

Szereg: »pokoj brać a postanawiać«: Potym ten Stefan Tálecki íechał do Wálach pokoy brác/ á poíthánáwiác miedzy im á obiémá krolmi Węgierłkim y Czełkim *BielKron* 405.

e. *Poślubiać, żenić się, wychodzić za mąż; accipere PolAnt* [*kogo*] (16) : *BudBib Ex* 34/16; *SkarJedn* 343; ktori byerze ot czorki yego, czorkyę *ZapKóścier* 64v.

Zwroty: »męża brać« [*szyk zmienny*] (2): mąż s przyiaćiół żony íwoiey/ nie moze żony poiać/ áz do czwartego pokolenia. Tákze teź niewiałtá niemoze brác mężá s przyiaćiół mężowych áz do czwartego pokolenia. *GroicPorz* gg4v; *SkarŻyw* 107.

»żonę brać« [*szyk zmienny*] (12): *BibRadz Gen* 24/3; *RejPos* 42v; żeńcie teź íny wálze (marg) wł: y bierzcie synom wálzym żony rć. (-)/ á corki wálze wydawaycie zá męze, *BudBib Ier* 29/6; *SkarŻyw* 269, 346 [2 r.], 353, 456, 519; *WujNT* 195; ktori íię ták modlił y oświadczał P. Bogu żonę biorąc: (Ty wieź íż nie dla rokkołzy biorę żonę) *SkarKaz* 421b.

f. *praw. Odraczać lub uzyskiwać odroczenie roku (terminu) sądowego w toczącym się procesie; recipere JanStat* (41) : Zadne ínfze odwłoki w Sądzye być nie mogá iedno prawdziwą niemocą/ ná kthorą ten co mu brano w roki przyíżłe ma przyíać íámo trzeń *UstPraw* G3; *SarnStat* 1286.

Zwroty: »brać czas« = *odraczać rok sądowy* (2): Íż to popráwienié Prze ma bydź [...] w ten čás/ gdy íuź Sędzia bierze íobie čás ku rozmyślániu álbo pytániu. *SarnStat* 791 [*idem*] 813.

»dylacyją brać« [*szyk zmienny*] = *odraczać rok sądowy* (2): NA EVIKTORA. Ná fideiuíforá, ná świádkí, ná poítáwienié Woźnégo, téź Dilácią biorą *SarnStat* 772, 862.

»brać sobie fryst« = *odraczać rok sądowy*: EXcepcya íełt dwoiáka/ Iedná kthora odwłacza tylko ípráwę ná inny íłufzny čás wedle Práwá/ iáko gdy íobie kto bierze fryłt do Prokuratorá álbo ná odpowiedź. *GroicPorz* t.

»brać odwłokami« = *odraczać rok sądowy*: winni íwe poborce przed íądem ítáwić/ y dofyć wczynić/ żadnemi odwłokámi niebiorąc. *UstPraw* E2.

»brać (sobie) na kwit(y)« [*szyk zmienny*] = *odraczać rok sądowy celem przedłożenia dokumentów* (3): *GórnRozm* Iv; Dilácia temu idzie, kto bierze ná kwit *SarnStat* 698, 1254.

»brać (sobie) na (ad) munimenta« [*szyk zmienny*] = *odraczać rok sądowy celem przedłożenia dokumentów* (4): (marg) *Munimenta appellans* (-) Agdzieby pozwany bral íobie ad munimeⁿta tedy ma powiedziecz na iakie munimeⁿta bierze, a íkąd abo íktrych act tedy mv niemoze dąno dluzey bycz iedno na roki bliffé *ComCrac* 19v; *SarnStat* 765, 1280.

»brać (sobie) na pytanie, ku pytaniu, ad interrogandum« [szyk zmienny] = *odraczać rok sądowy celem zasięgnięcia opinii biegłych (7)*: *ComCrac* 18v; Sędzia ziemski niemoże sobie długo brąć na pytanie iedno do czterech poroczkw *UstPraw* Cv, Cv; Formą przekładania Roku łtronam gdy łąd bierze ad interrogandum albo deliberandum, aut ex quacunque causa partibus praefixi. *SarnStat* 1258, 488, 791, 813. Cf »brać czas«, »brać na rozmyślanie«.

»brać (sobie) na rozmyślenie, ku rozmyślaniu, na rozmyśl, ad deliberandum« [szyk zmienny] = *odraczać rok sądowy celem namyslenia się, jak rozstrzygnąć pewne wątpliwości prawne (8)*: *BierEz* E4; to poprawowanie prze ma bycz ieden raz na Rokv zavitem, to iest naonczas gdy ivz łzędzia bierze na rozmyllieni abo na pitanie *ComCrac* 18v, 18; gdy go oco proszą narozmyslenie sobie bierze do iutra aby się znimi rozmowił *ActReg* 157; *SarnStat* 158, 791, 813. Cf »brać czas«, »brać na pytanie«.

»brać (sobie) na rzecznika, do prokuratora« = *odraczać rok sądowy celem wybrania sobie zastępcy prawnego (2)*: pozwány na pierwszym roku wyłyszawłszy dobrowolne ziąwienie/ bierze sobie do dwu niedziel ná Rzeczniká *GroicPorz* s3, t. Cf »brać fryst«.

»na świadki brąć« = *odraczać rok sądowy celem przedstawienia świadków: SarnStat 772* cf »dylacją brąć«.

»brać (sobie) na widzenie, na wizyją« = *odraczać rok sądowy celem dokonania wizji (5)*: która łtroná bierze ná Viziją tá płáci 5. gro. *SarnStat* 816; GDy kto sobie bierze ná widzenie ná iáki pozew w łądzie/ á po vczyniéniu widzenia [...] chciałby łtronie łwéy pozew kázić z iákich kolwiek przyczyn y niedoštátkow [...] tedy iuz łąd nie ma tego przyjmowác *SarnStat* 1163, 1164 [2 r.].

»brać na woźne, na postawienie woźnego« = *odraczać rok sądowy celem powołania woźnego i złożenia przezeń zeznania (2)*: Lecz kto ná Woźné bierze á niedowiedzie, ten rzecz tráci. Iáko y *ad munimenta specificata* kto bierze á niedowiedzie *SarnStat* 1280, 772. Cf »dylacją brąć«.

»sobie brąć na znowę« = *odraczać rok sądowy celem naradzenia się*: Co wyłyszawłszy pozwány/ ielzce do dwu niedziel łobie bierze ná znowę po opráwách. *GroicPorz* s3v.

»brać o większe, pro maiori« [szyk zmienny] = *odraczać rok sądowy zastaniając się, że w tym samym czasie ma się termin w sprawie poważniejszej (7)*: zadnym obyczaiem nye wymyslonym Roku sobie nyeothkladayacz any nyemoczą any kazenym pozwu any Russenym sandziego any starosthy any o vyąthsse byerzancz any voyną any listhy krolewskimy *ZapWar* 1549 nr 2662, 1550 nr 2676; *UstPraw* G3; *SarnStat* 777, 1285 [3 r.].

»brać do lat« = *odraczać rok sądowy zastaniając się niedojrzałym wiekiem*: dzieci y yni potomkowie onego męzoboicze vchodzą telko łiedzenia wieze, alie niebiorącz do liat będą povynni odpowiadacz na pirwem rok v iako na zavitem *ComCrac* 16.

»brać do powiatu« = *odraczać rok sądowy do sądu ziemskiego*: Iłcie drugi zmyli kroki Kiedy przydą owy roki Co ie więc wićiami [*lege: wiecami*] zową [...] Trudno tám brąć do powiatu Czwich łie włócząc łie po łwiátu *RejRozpr* F2v.

g. Latować się (o krowach) (2) :

Zwrot: »brać bydło« [szyk zmienny] (2): *Catulicio vaccarum*, Bydlenie krów/ To yełt/ Gdy bierzą/ albo przyjmuyą bydło/ yáko połpolicie bywa mowiono. *Mącz* 41c; *Iuvenca*, Młoda krowá która yułz bydło bierze/ yáłowicá. *Mącz* 179c.

C. Otrzymywać, dostawać, być odbiorcą; accipere *Modrz, Vulg, PolAnt; recipere* *Vulg, JanStat* (494) : Chceźli łam brąc day drugiemu. *RejRozpr* A3; *RejKup* y6v; Abowięm wólcelki który proři otrzymawá (*marg*) bierze (-) *MurzNT Luc* 11/10; *KromRozm II* d4; yedni kazáli/ drudzy flucháli: yedni łfaffowáli/ drudzy bráli *KromRozm III* G7v; *Leop Luc* 11/10; *BibRadz Luc* 11/10; *BielKron* 300v; *RejPos* 218; *BiałKat* 193v, 221; *RejZwierc* 234c; *BielSpr* 68; *BudBib Eccli* 14/16; *BudNT Matth* 7/8, *Luc* 11/10, *Act* 20/35; áby ci ktorzi dawáią/ ochotnie to czynili: ktorzi biorą/ áby vznawáli dobrodziefłtwá *ModrzBaz* [38]v, [38]v; *Phil* F3; *WujNT Matth* 7/8, *Luc* 11/10, *Act* 20/35, *Iac* 4/3, s. 30 (6).

brać co (253): *BierEz* M; *OpecŻyw* 53; Y acźkolwiek v pana Szczęściá wielę vpráźzáł a znamienité podarzá bról/ a wólakźe przeto niemogł nitz dziefdzicznego dořłępićz. *ForCnR* Cv; *PatKaz II* 28v, 67v; *PatKaz III* 151; *BielŻyw* 70; *GlabGad* I2; *MetrKor* 57/117 [*idem*] 59/276; *RejJóz* A6; *SeklKat* x3v; *RejKup* i4v, 13v, 17, z2, ee4; *KromRozm III* G7v, K5v, P4v; fant dla pożytku obudwu łtron bywa: Bo go Dłuznik dáie áby mu pieniędzy wierzono/ A łfćiec ij teź bierze/ áby w łwoim długu był pewien *GroicPorz* rv, i3v, y; *KrowObr* 46, 57, 126v, 150v, 159v; *Leop Ex* 20 arg, *Esth* 16/23, 2. *Mach* 1/14, *Ioann* 5/41, 2. *Cor* 6/1 (6); *UstPraw* G2v; A zaź nie wiećie iż ci kthorzy w zawod biegáią/ áćći wólzyřcy bieźą/ ále ieden základ bierze? Takźe bieźćie ábyřćie otrzymáli. *BibRadz* 1. *Cor* 9/24, 2. *Reg* 19/42, *Apoc* 2/17; *OrzRozm* B4, C; *BielKron* 14, 25; *KochSat* B2; *OrzQuin* T3, Vv; Niech ci biorą nagrodę ktorzy wiernie łłuzą. *Prot* D3v, D3; *RejAp* 16v, 70, 131 [2 r.]; *GórnDworz* I3, Ff8v, Gg4v; *HistRzym* 105, 123v; *RejPos* 65, 74v [2 r.], 103v, 193, 234v (8); *BiałKat* 63v; *GrzegŚm* 42; Ano tho iest złořćiwy tákowy człek káźdy/ Co iedno dobrodziefłtwá vmie tu brąc záwźdy/ A oddác ich nie vmie *HistLan* F4v, F4; *RejZwierc* 94v [2 r.], 99v, 129v [3 r.], 178, 198 [3 r.]; *WujJudConf* 164v, 167, 260; *BudBib Ex* 25/3; *BiałKaz* F4v; *BudNT Ioann* 7/23; *CzechRozm* 16, 19, 21, 169, 182v [2 r.]; *ModrzBaz* 123v [2 r.], 139v; *SkarJedn* 34, 35, 51, 53, 68 (12); Pierwey muři dni czterdzieřci náłzemu łię zakonowi przypátrowác ten/ ktory do nas wólłapić chce/ tołz dopiero golenie náłze bierze. *SkarŻyw* 134, 26, 161, 249, 251, 264 (12); *MWilcHist* L; *CzechEp* 241 [3 r.], 244, 245, 299, 347; *NiemObr* 38, 100, 102, 172; *KochFr* 122; *KochMRot* C; *ReszPrz* 19; *ReszHoz* 137; *BielSjem* 22v; *KochProp* 11; *Paprup* F2v, I4; *GostGosp* 14; *Phil* F3; *GrabowSet* E3v; *LatHar* 244; Bo y w gonitwách práćuiący nie bierze wieńcá/ [*non coronatur*] áźby práwnie wygrał. *WujNT* 2. *Tim* 2/5, s. 121, 227, 324, 402, 425 (20); *WysKaz* 23; Bezećni łą/ ktorzy vrzędy y dołtoieńłtwá przećiwko Státutowi biorą *SarnStat* 151, 886, 956, 972 [2 r.], 973 (9); *SiebRozmyśl* F; *PowodPr* 44 [2 r.]; *SkarKaz* 6b, 39b, 40a, 43b, 155a (18); *SkarKazSej* 665b, 678b [2 r.]; *KlonWor* 49; *SzarzRyt* D3v. Cf *brać co przez co; co czym; co za czym; Zwroty, Szeregi*.

brać od kogo (126): Lew gdy łobie żonę poymował/ Od wólzyřkich źwierźat dáry bról: A koźdy tám do niego wlokl/ Swe podárze iáko kto mogł. *BierEz* M; *OpecŻyw* 53; *PatKaz II* 28v, 67v; *BielŻyw* 70; *RejJóz* A6; *RejKup* 17, z2; *KromRozm III* P4v; *GroicPorz* i3v, y; *KrowObr* 126v, 150v, 153, 153 *marg*, 159v (7); *Leop Ex* 20/ arg, *Ioann* 5/41; *BibRadz* 2. *Reg* 19/42; *OrzRozm* B4, C; Bo to dziewczka od matki za teřłament bierze/ Ze cnotliwa niebędzie łiedzieć przı wólzeteczney *KochSat* B2; *OrzQuin* T3, T4 [2 r.], Vv; *Prot* C2; iáki to iest pewny káncłerz tych táiemnic Páńłkich/ y od kogo plenipotenciá bierze ná to prawdziwe piłanie łwoie. *RejAp* 16v, 131, 132; wólzyřtko to dał dworzáninowi łwemu/

czo powiedział że mu lie (á on od krolá bierze) fńilo *GórnDworz* R4, Gg4v; przy drodze liedziálá/ áby iálmużnę od przechodzących brálá. *HistRzym* 103, 123v; *RejPos* 65, 74v [2 r.], 193, 234v, 264v; *GrzegŚm* 53; *KuczKat* 140; *BudBib Ex* 25/3; *CzechRozm* 16, 19, 21, 169; *ModrzBaz* 123v; A ktemu iż mocy tey Pálterze mieć od ludzi nie mogą. Bo to łámego Bogá łpráwá: tedy iá ábo od łámego Páná Bogá brác/ ábo rodzenim y dziedziłtwem dołtáwác mułzą. *SkarJedn* 30, 31, 34, 35, 51, 53 (11); *SkarŻyw* 82, 161, 336, 394, 481 (6); Abowiem bierzefz rofkazanie od oycá/ iáko mnieyfzy: włzákoż Aniołom rofkázuiefz iáko wiefłzy. *CzechEp* 244, 241 [3 r.], 299, 347; iż pan Chrifłus/ duchá ś. łam w łobie zupełność/ ni od kogo go nie bierzác/ miał *NiemObr* 102, 38, 83, 100, 106, 172; *KochTr* 121; *ReszPrz* 19; *BielSjem* 22; *KochProp* 11; niektorem tez deputatom do łiebie przijezdzac kazal á odniego gotowe Decreta brali *Paprup* I4, F2v; *GrabowSet* E3v; *WujNT* 121, 227, 324, 823 [2 r.], *Ioann* 5/34 (7); *SarnStat* 886, 972 [2 r.], 1063, 1192; *SiebRozmyśl* F; *PowodPr* 44 marg; *SkarKaz* 39b, 40a, 119a, 155a, 209a (8); *SkarKazSej* 665b, 678b, 681a. Cf »brać błogofławiefłstwo«, »brać przeżegnanie«, »brać (po)chwałę«.

brać co przez co, prze(z) kogo (19): *OpecŻyw* 43v; *FalZioł* V 29v; *RejPs* 176; iż przez Kryłtułowo Imię bierzą ludzie odpufłtzenie grzechow *KrowObr* F3, T4 [2 r.]; *RejPosWiecz*³ 97v; *GrzegŚm* 53; *CzechRozm* 259v; á przez Bifkupich rąk kłádzenie/ niechay moc Duchá S. bierzą. *SkarŻyw* 320; *NiemObr* 83; *ArtKanc* H15v; *WujNT* 466 marg, 474; *SkarKazSej* 681a. Cf »brać prze Bog«, »otrzymywać i brać«.

brać za co (16): *SeklKat* X3v; *RejKup* i4v; *KromRozm III* G7v; *KrowObr* 57; *Leop Esth* 16/23; Izaż nam zá to dawa iefć Krol? Abo zali zá tho od niego iákie dáry bierzemy? *BibRadz 2.Reg* 19/42; *BialKat* 63v; *RejZwierc* 178; *SkarŻyw* 249; *KochMRot* C; *WujNT* 873; *SarnStat* 956; Stániem włzyłcy/ mow/ przed trybunałem Chryłtułowym: áby káždy brał iáko w ćiele czynił: ábo zá złe/ ábo zá dobre. *SkarKaz* 549a, 6b; *SzarzRyt* D3v. Cf »brać i odnaszac«.

brać co czym (5): *RejPosWiecz*³ 97v; Bo cokolwiek bierzemy wiefcey to iefł łáłką Bożą/ á niźli załługą náłzą. *WujJudConf* 114, 98; *SkarJedn* 31; *SkarKaz* 276a.

brać co za czym (2): *RejPs* 176; áby ludźye zá wkłádánim rąk yego bráli duchá S. *KromRozm III* F3.

Zwroty: »brać błogofławiefłstwo« [szyk zmienny] [w tym: od kogo (9)] = *być błogofławionym* (10): *RejPs* 34v; *LubPs* F4; *BibRadz Gen* 12/arg; *RejPos* 42v; Ludzie wniedzielę fię zebráli/ chcąc brać od łwego pálterzá błogofławiefłstwo *SkarŻyw* [236], 30, 358, 472; to co mnieyfzym iefł/ od zacnieyfzego bierze błogofławiefłstwo. [a meliore benedicitur] *WujNT Hebr* 7/7, *Hebr* 6/7.

»brać przeżegnanie [od kogo]« [szyk zmienny] = *być błogofławionym* (2): *SkarŻyw* 412; dziatki łwe wodzili do Bifkupow/ áby od nich bráli przeżegnánie. *WujNT* 81.

»brać (po)chwałę« [szyk zmienny] [w tym: od kogo (3)] = *być chwalonym* (7): á gdi fię z zwyciefłtwem wrácamy/ od náłzych iednáko chwałę bierzemy. *HistAl* H3; *Leop Ioann* 5/44; *BibRadz II* 4c marg; *KochFrag* 46; *WujNT Ioann* 5/41; *SkarKaz* 118a; ieden táki ná. łwiećie: ieden téż pochwały włzyłkich bierze *GofłCast* 6.

»sławę brać« = *być sławionym*: NAdobnie ći Goreccy /w łáłce ludzkiej gorą/ luź w tym kráiu z drugimi równą sławę biorą. *Paprup* Bb3.

»brać prze Bog« = *zebrać*: Mendico, Zebrzę/ bierzę prze bog. *Mqcz* 216a.

»brać [co] z ręki (ręku, rąk) [czyjej]« [szyk zmienny] (12): *Leop Eccli* 50/13; *BielKron* 79v; *RejAp* 88; A ieflichmy wiele dobrego bráli s świętey ręki Páńfkiey/ á czemuż też iefli co złego przypádo przyiąć nie mamy? *RejPos* 330v, 124; *BudBib Eccli* 50/12[13]; *KochPs* 168; *LatHar* 651; tedy oni z ręku zwierzchności kápłáńfkiey práwo rządzenia śwego bráli/ y one do exekucyey przywodźili. *PowodPr* 21, 44; *SkarKaz* 80b, 206b.

Szeregi: »brać i odnaszać [co za co]«: gdzie niektorzy odpłátę zá pánieńftwo/ [...] á drudzy pálmę zá męczeńftwo/ drudzy záś infze ozdoby zá cnoty fwe/ od Pána brác y odnáłzać będą. *KuczbKat* 140.

»otrzymawać i brać [co przez co]«: Niech lię tu záwftydzą fektarze/ ktorzy mowią/ iż wftytko otrzymawamy y bierzemy od Bogá przez lámę wiárę. *WujNT* 823.

a. Przyjmować (169) :

α. Przyjmować, godzić się na wzięcie; accipere Vulg, Modrz, JanStat; capere PolAnt; recipere JanStat (116) : [syn] Vkradł fuknią mátcę przynioł. Oná z dobrą wolą bráła/ Wftytkiego mu dopufzczáła *BierEz* L4; *BielŻyw* 25; *RejRozpr* I3v; *KrowObr* 48; gdy ftał w gofpodzie/ gofpodarz nie chcyá brác/ Gdy mu pláćić kazano/ iefzcze chciá dárować. *RejZwierz* 3, 18v; *GórnDworz* Bb3v; *SkarŻyw* 334; *SarnStat* 17, 696; *RybWit* A3.

brać co (90): Wálze dáry biorę wdzięcznie/ Ktoresćie mi dáli wiernie *BierEz* M; pan moy wftky [!] owcze kałzal wrocycz kthore od slodzyey byly odbythe [...] Alye owycz thych nychczyely bracz *Tvrczy LibLeg* 7/10; *MurzNT Luc* 9/23; *Diar* 72; *DiarDop* 113; *LubPs* N4v; A czymże ie [świętych] przyłudzić/ to tu myłlic trzebá/ Gdyż nie biorą ni złotá/ ni mięfá/ ni chlebá. *RejWiz* 156v; Kogo pozowá ku brániu pieniędzy z zaftáwy/ táki winien w grodzye ftać/ á pieniądze brác/ y z zaftáwy zftápić. *UstPraw* H4v, C3v, E3 [9 r.], G4; *RejZwierz* 68, 79v; *OrzRozm* Ov; *BielKron* 11v, 195, 272, 443; *RejAp* 115, 115v, 167v, CC3; *HistRzym* 123v; *RejPos* 153v; A iákoż ia to mam brác czego oddać nie mogę? *RejZwierc* 38; *BielSpr* 48v; Bo áćći Księża iáłmużnę biorá/ kiedy iá im dáia/ á wftáкке Mfzey nikomu nie przedáia *WujJud* 180v; Bierz ofiárę vft mych/ á mnie praw fwych náucz/ Iowá. *KochPs* 183; *SkarŻyw* 203 [2 r.], 224, 251, 324, 454; *MWilKHist* D2v [2 r.]; *GrabowSet* Kv; *WujNT Matth* 10/38, *Ap* 14/1, 20/4; *SarnStat* 143, 571, 634, 746, 761 (7); *RybGęśli* B2v. Cf *brać co za co; Zwroty, Szereg*.

brać od kogo (22): *BierEz* M; *SeklWyzn* b4v; *DiarDop* 113; Abowyem byś ty lám raczył á odemnye brác chcyá/ Ofiáry ty ktorebych ya ku twoyey chwale dáł *LubPs* N4v; *GroicPorz* g3v; *BibRadz* 1.Reg 12/3; *RejZwierz* 123v; my Krolowi máiętności fwe dobrowolnie podáiemy/ á Krol ich od nas brác niechce. *OrzRozm* Ov, Ov, S2 [2 r.]; *Mqcz* 354d; *OrzQuin* C3; *RejZwierc* 99v [2 r.], Aa3; *ModrzBaz* 95v; *SkarŻyw* 161, 310, 462; *SarnStat* 458. Cf *Szereg*.

brać co za co (5): gdyby kupiec álbo krámárz zá iáką kupią pieniędzy drobných brác niechćiał/ táki kupią tráći do nas. *UstPraw* E3, E3 [4 r.]; *KlonWor* 15.

Zwroty: »brać dáry« [szyk zmienny] = *dawać się przekupić, być przekupnym (22)*: *BierEz* M; *WróbŻółt* Iv; *GroicPorz* dv, pp2v; *RejZwierz* 12, 35, 123v; *BibRadz* Ex 23/8, 2.Par 19/7; Był pánem rackim ále fie w nim s wielką žmindą bierzác dáry/ á dopufzczáyać fie przedárować záchował. *Mqcz* 403a, 354d; *BudBib* 1.Reg 8/3; Y ma to być fátutem obwárowano/ áby żadnych dárow niebráli: bo

ci ktorzi przedárowáni są/ mało nie zówzdy pfiuá á wywráciáią sądy *ModrzBaz* 88, 87; *KochOdpr* A4, A4v, B2v; *KochPs* 19; *KochPieś* 47; *KochWr* 33; *SarnStat* 458; *KlonWor* 15.

»podarki brać« [szyk zmienny] = *być przekupnym* (6): Nie małz náciágáć práwá/ niemałz ważyć ofob/ áni bráć podárkow *BudBib Deut* 16/19, *Ez* 22/12; ná zgubę Rzeczypospolitey Podárki bierze *KochOdpr* A4; *SarnStat* 853, 868; *KlonWor* 18.

»upominki brać« [szyk zmienny] = *być przekupnym* (3): ieflibych też od kogo brał vpominki/ ábo przepáttrywał czyiey ípráwiedliwóci *BibRadz 1.Reg* 12/3; *CzechEp* 14; *SarnStat* 347.

»w zastawę brać [co]« [szyk zmienny] (3): Zyd w załtawę wózyłtki rzeczy może brać: wyiáwłzy kościelné apparaty y ízáty zkrwáwioné. *SarnStat* 251, 251, 257.

»brać z rąk [czyich co]«: A teraz bierz z rąk moich Proporzec dzielného Pisorimá *KochPropKKoch* 4.

Szereg: »brać abo przyjmowác«: ktoby tákie vpominki á tákie obietnice iego/ bráć ábo przyjmowác chciał od niego *RejPos* 217v.

β. *Przyjmowác do towarzystwa, społeczności; gościć, podejmowác; assumere* *JanStat* [kogo] (17) : Ciz Wenetowie Iako wiele Papieskich Synowcow ob memoriam stryiw in Ciuitatem brali to iuz wiecie. *ActReg* 24; iz ná potym y od tego czáfu do Zakonu náłzého [...] godné ofoby [...] niech będą przyjmowáni: wózákże ták/ iz my Miłtrz y Komendorowie/ nád połowicę z nich nie bédziemy powinni bráć *SarnStat* 1099.

Zwroty: »w liczbę [kogo] brać«: w liczbę Senatorów nie bráć, ieno ízláchćicá *SarnStat* 69.

»w małżeństwo brać« = *poślubiác* (2): Iz powinowáte w małżeństwo biorą. *SkarJedn* 233, 151.

«brać w swą społeczność, do społeczności« (2): w ípólecność íwá cię biorę/ z niewolniká wolnym wolnością íwá cię czynię *OrzQuin* Q4; *ModrzBaz* 37v.

»brać w towarzystwo« (3): *BielKron* 143; *BudBib* 3.*Esdr* 8/82[85]; Lácedemoniánie żadnego leniwie á źle żywácego niebráli áni w towarzýłtwo/ áni do ípolney igry/ áni do żadney zabáwy *ModrzBaz* 37.

»brać do (swego) domu, w swój dom« (6): *BielKron* 53v; *OrzQuin* G2v; tákowych wnet álbo do ízpítalów prowadzą/ álbo do domów biorą/ czyniác pilność około nich. *ReszList* 173, 167, 169, 172. *Cf* »na pościel brać«.

»na pościel, na wieczerzą brać« (2): [pielgrzymów] do íwych domów ná pościel bráli/ vcźcili/ vraczyli/ wózánowáli/ wdárowáli *ReszList* 167, 176.

γ. *Przyjmowác komunię, komunikowác się* (37) : *SkarŻyw* 320; ták żyi ábyś co dzień bráć był godzien. *LatHar* 197, 189, 192, 197; *SkarKaz* 158a.

Zwroty: »chleb i kielich pański brać«: iefliże íámi wierni Kryłtułá przyjmuią czyli wózyłcy bez żadney roznice/ ktorzy iedno on Chleb y Kielich Páńłki biorą. *WujJudConf* 260v.

»ciało Pańskie, Chrystusowe brać« [szyk zmienny] (8): ciało Páńłkie bráć pod dwiemá ofobomá/ ludziem íwieckim zdawná Koncilium zákazáło *BielKron* 232v, 166v; *WujJud* 261; *WujJudConf* 175v; *SkarŻyw* 583; *ReszPrz* 10; *LatHar* 209; *SkarKazSej* 661a.

»ciało i krew Chrystusowe (-ą), Pańskie (-ą) brać« [szyk zmienny] (5): *BielKron* 234; *BiałKat* 286; nieść íię do kościoła rołkazał: y tám ciało páńłkie y krew biorác w ręku vcźniów íwoich ítánáwłzy/ Duchá modłác íię wypuścił. *SkarŻyw* 253, 278 [2 r.].

»brać Eucharystyją«: Co dzień komunikować y brąc Eucharyfityą/ (ták ten Sákráment po Grecku zową) áni chwałę/ áni gánię *LatHar* 197.

»(najświętszy) sakrament (pański) brąc« [*szyk zmienny*] (8): *WujJudConf* 175v; *SkarJedn* 41, 339, 385; Bráńá naświetłzy Sákráment zwielkim vczuím duchowney poćiechy *SkarŻyw* 160, 581; *WujNT* 155; *SkarKaz* Oooo2c.

»świętości brąc« [*szyk zmienny*] (5): *KrowObr* 207; *RejPosWiecz²* 95; *BiałKat* 283v; *KuczbKat* 136; Od Heretyká brąc świętości niechciał. *SkarŻyw* 368 marg.

»tajemnicę brąc« (2): *SkarŻyw* 36; O Iezu day fię dołtoynie dotykać ciebie Páná náfzego/ gdy tájemnice twoie bierzem. *SkarKaz* 611b.

»wieczherą Pańską brąc«: iż to vprosi v Papieżá/ áby młodych ludzi nie przyjmowano do kłafztorow/ [...] Tákież wieczherą Pańfką by ípełná brano *BielKron* 213v.

Szeregi: »brać i przyjmować« (2): A ták gdy bierzemy y przyjmuiemy Sákráment Páńfki/ bierzemy prawdziwe Ciáło iego *WujJudConf* 175v; *WujNT* 155.

»brać i używać«: zá drugiego ofiárować kto może/ ále brąc y vżywać Sákrámentu nie może *SkarKaz* Oooo2c.

b. *Ponosić, znosić, cierpieć; capere Modrz, JanStat; accipere Vulg* (35) :

brać co (34): *Diar* 21; *RejPos* 26; Nieprzyiaćiele twoi/ niechay biorą Z żalem zelżywość/ kiedy twoie síły Páńfką pomocą/ będą fię łzczyćily. *GrabowSet* Q2v. *Cf* *brać co od kogo; co z czego; co przez co; co czym, co za czym; Zwroty*.

brać co od kogo (2): *OrzQuin* Y4v; słuźne od Rzeczypołpolitey karánie biorą zá to/ że ią opuľzcziáią. [*iustam persolvent poenam reipublicae Modrz*] *ModrzBaz* 43v.

brać co z czego, skąd (4): *BielŻyw* 85; *BiałKat* 313v; íeft ich wiele tákiego przyrodzenia/ ktorzi z máluczkiey rzeczy łácno biorą wielkie obrażenia. Z ledá słoweczká/ ktorzym mnimáią fię być dotknonemi *ModrzBaz* 66; *SarnStat* 738.

brać co prze(z) co (2): Iákożby dziś było wiele tłuc tych báłwánow [...] ktore nie fá z rofkazánia twego/iedno z wymyľtu ludzkiego/ przez ktore wielką zelżywość bierze święthe imię twoie *RejPos* 226; *SarnStat* 277.

brać co czym: A wiele tákim dmuchánim poćichym krolow y kfiążąt y inych rozlicznych ludzi łzkody y vpadki bráło. *RejZwierc* 147.

brać co za czym (4): *RejPs* 118; zá ktorzych [*przełożonych*] Pychą/ chćiwofcią/ złoćcią/ niepobożnoćcią/ y niełprawiedliwoćcią/ páńftwá fwą odmiánę y nákoniec zginienie biorą. *Phil* P, P; *GrabowSet* Fv.

Zwroty: »brać karanie« [*szyk zmienny*] (4): Czo za karanie czy biorą ktorzy nie wierzą wiednego Boga. *SeklKat* O; *GrzegŚm* 38; *RejZwierc* 33v; *ModrzBaz* 43v.

»brać kaźń«: Aby zá niewdźięcznoćcią/ Ták hoynych dárow twoich/ Przyrodzenie z krewkoćcią/ Nie bráło kaźni fwoich *GrabowSet* Fv.

»brać pomstę« [*szyk zmienny*] [*w tym: nad sobą* (5)] = *być karany* (10): ábich niebył policzon won czas miedzy złołniki gdy będą brąc pomstę zá nieślułfne íprawy fwoie. *RejPs* 184v, 118; Bo gdy

tu widził iz złościwy pomłtę bierze/ gdyż y fprawiedliwy tákąż rownie drugą pokaran z nim bywa *RejPos* 330, 218v; *RejZwierc* 33, 33v, 45, 77v; *KochPieś* 50; *WerKaz* 297.

»policzek brać« = *być policzkowanym, znieważonym*: iz nas Pan Bóg prze policzek fwoy/ który od nas wziął/ y záfwe bierze/ *percussit furore OrzQuin* Y4v.

»szkodę brać« (4): *RejZwierc* 147; dla których różnic Rzeczpołpolita práwie lie tągáłá/ y wiele fzkody bráłá. [*incommoda capiebat JanStat* 191] *SarnStat* 171, 277, 378.

»szwanki brać«: w miłości fzwánki gładifzowie bráli/ Y cí/ co złościłtými fkarby fye chłubili? *PudlFr* 75.

»brać (słuszną, sprawiedliwą) zapłatę« [*szyk zmienny*] = *ponosić karę* (5): *RejZwierc* 11v; Sámi też czáfem bywáią zábijáni/ á tym fpołobem fzaloney popędliwości fwey słufzną zapłatę biorą. *ModrzBaz* 64; *CzechEp* 115, 281; *WujNT Hebr* 2/2.

»kijem [o co] brać« = *być bitym; lumbifragium auferre, fustuarium mereri Cn*: á nie godzi lie im nigdy po iednemu chodzić [...] gdzieby ináčzey vczyńił/ kijem o to biorą. *BielKron* 456.

*** *Bez wystarczającego kontekstu* (18) : *Accipio*, Bierzę/ Przymuyę. *Mącz* 35c; *Praesumo*, id est prius sumo, Naprzód bierzę/ vprzedzam. *Mącz* 433a; *Resumo*, Znowu bierzę/ powtarzam. *Mącz* 433b; *Tollo*, Podnożę/ też bierzę. *Mącz* 457c, 432b [2 r.]; *Accepto* – Biore vftawicznie. *Calep* 13b; *Antecapio* – Vprzedzam, wprzodbiorę. *Calep* 74a; *Anticipo* – Vprzedzam, wprzod biore. *Calep* 76a; *Aufero* – Biore odnalzam. *Calep* 114b; *Capio* – Przymuię, poriwam, biore. *Calep* 161a; *Capello* – Biore, przymuię *Calep* 161b; *Excipio* – weimuie, biore. *Calep* 383b; *Praeaccipio* – Wprzod biorę. *Calep* 828b; *Sumptito* – Vftawnię biorę. *Calep* 1030a, 13a, 841b, 919a.

*** *Dubia* (3) :

a. *Może błędnie zamiast „bieże” = biegnie, płynie* (2) : Vćiekayćie/ bierzćie bárzo [*Fugite et elongate vehementer; Wuj bieźcie wskok*] *BudBib Ier* 49/30; Y tą ná Fryior pływáią Retmáni/ Poki gościnna wodá bierze ná ni: *KlonFlis* F2.

b. *Dosłowne tłumaczenie Biblii* (1) : wfpomni mię/ y náfiedz mię/ á pomści fię nád przelládówniki memi/ nie bierz mię oczekawaniem twoim [*ne in longanimitate furoris tui suscipias me*] *BudBib Ier* 15/15.

Synonimy: **1.** *chwytać, dotykać, imać, łapać*; **α.** *jeść, pić, pożywać*; **a.** *kłaść, wsadzać*; **α.** *odziewać, ubierać się*; **δ.** *baczyć, bawić się, imować się*; **b.** *używać*; **β.** *rozumieć*; **c.** *obierać, wzywać*; **2.A.** *odejmować, wybierać*; **a.** *wynosić*; **3.** *kraść, łupić, odbierać, oddalać, odejmować, plądrować, rozchwytać, ukradać, wydzierać, zbijać*; **a.** *drzeć, wybierać, wyciągać, żądać*; **4.A.** *dostawać, nabywać, osiągać, posiadać, wojować*; **B.** *dostawać, najdować, napełniać się, odnosić, podejmować, przyjmować, wybierać, zbierać*; **a.** *handlować, kupować, zyskować*; **b.** *czepać*; **d.** *postanawiać*; **e.** *obierać, pojmować, żenić się*; **g.** *przyjmować*; **C.** *dostępować, dostawać, odnaszać, otrzymywać, przyjmować*; **a.α.** *przyjmować*; **γ.** *kommunikować, przyjmować, używać*.

Formacje pochodne: *dobrać, nabrać, obrać, odebrać, pobrać, podebrać, przebrać, przybrać, przyobrać, rozebrać, ubrać, wezbrać, wybrać, wyobrać, zabrać, zebrać; bierać, dobierać, nabierać, naubierać, nawybierać, nazbierać, obierać, odbierać, pobierać, podbierać, poobierać, poubierać*

się, powybierać, pozbierać, przebierać, przybierać, rozbierać, ubierać, wybierać, wyzbierać, wzbierać, zabierać, zbierać, zubierać.

Cf **BIORĄCY, BRAN, BRANIE, BRANINA, WZIAĆ**

MB